

Szóbeliség és írásbeliség: helyi tradíciók Zrínyi Miklós Szigeti veszedelem című eposzának háttérében

Kovačić, Tena

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:262414>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-06-19**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za hungarologiju, turkologiju i judaistiku

Katedra za hungarologiju

Diplomski rad

Szóbeliség és írásbeliség: helyi tradíciók Zrínyi Miklós Szigeti veszedelem című eposzának
háttérében

Student: Tena Kovačić

Mentor: dr. sc. Bene Sándor

ak. god.: 2020/2021

Zagreb, svibanj 2020

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenj i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

(potpis)

Ovdje možete napisati kratku zahvalu ili stranicu možete ostaviti praznom.

Tartalom

1. Bevezetés	5
2. Történelmi áttekintés	7
3. A szóbeli és írásbeli epikus versekről.....	15
3.1. A Szigetvár ostromával és Zrínyi Miklóssal foglalkozó munkák áttekintése	17
3.2. Bugarštica - <i>Ban Miklouš Zrinski u Segetu gradu</i>	21
4. Sziget ostroma és Zrínyi Miklós a magyarok szemével	24
5. A kajkáv énekeskönyvekről (pjesmaricákról) általában.....	26
5.1. Az I. Prekomurska énekeskönyv formális elemzése.....	31
5.1.1. <i>Pjesma o Sigetu</i> című vers elemzése.....	35
6. Zrínyi Miklós és Péter Adriai tengernek Syrenáiája rövid áttekintése	62
7. Összegzés.....	65
8. Bibliographia	69

1. Bevezetés

Ismeretes, hogy az évszázadok során az emberek szájról szájra közvetítették a fontos történelmi eseményeket, amelyek középpontjában történelmi alakokat ábrázoltak, és egyúttal inspirálták a jövő generációit is. A népdalénekesek kreatív fantáziájából ihletett szóbeli epikus költemények lehetővé tették a valós történelmi események megelevenítését kedvelt történelmi személyiségekről és eseményekről, amelyeket később balladák, románcok és lírai dalok formájában rögzítettek. A szóbeli és az írott irodalom abban különbözik egymástól, hogy miként hoznak létre irodalmi művet. A különbség az, hogy egy személy munkájának szóbeli formája nem a végső forma. Így az egyik generációról a másikra való továbbadása a történelmi távolság miatt állandó változik, és az esemény valósága fokozatosan elhalványul, miközben írásban egy személy végleges formát ad a munkájának. Ez az egyik téma kezelésének és a motívum kiválasztásának különböző módjait javasolja. A népi epikus dal elfogadásának meg kellett felelnie a hallgatók elvárásainak és bizonyos határokon belül kellett mozognia.¹

A dolgozat témája *Szóbeliség és írásbeliség: helyi tradíciók Zrínyi Miklós Szigeti veszedelem című eposzának háttérében*. Sziget ostroma 1566 egyik legfontosabb, valóságos történelmi eseménye volt, amelynek témáját a 16. és 20. század között többször is feldolgozták irodalmilag. Halála kulcsfontosságú kiindulópont volt a szóbeli és írott költészet helyi hagyományának kialakításához a 16. század végétől a 18. századig. Zrínyi Miklós személyisége számtalanszor megjelenik a különböző szóbeli költői műfajokban, amelyeket Sziget ostroma után közvetlenül és a későbbi korokban is rögzítettek.

Dolgozatom célja annak vizsgálata és elemzése, hogy a különböző stílusú helyi írók és kutatók hogyan foglalkoztak ugyanazzal a témával, hogyan látták a horvátok és a magyarok Zrínyi Miklóst és a szigeti ostromot az évszázadok során, milyen problémákat jelentett Olga Šojat kutatásában a *Pjesma o Sijetu* ének, és mi a különbség az *Adriai tengernek Syrenáíája* magyar és horvát változata között? Ez a cikk elsősorban mindhárom horvát nyelvjárás (Kaj nyelvű, Što nyelvű, Ča nyelvű) ugyanazon témájú művein fog alapulni. A kutatás az antológiákban összegyűjtött versek írott vagy nyomtatott példányára épül. Először a Kaj nyelvű verset fogom elemezni egy ismeretlen szerző Prekmurje énekeskönyvében (pjesmarica), Olga

¹ Hranjec S, 1991, 93

Šojat feldolgozásában. Ezután ebben az elemzésben Cserenkó Ferenc szigeti krónikáját és Brno Karnarutić epikát a *Vazetje Sigeta grada*, más néven az első horvát történelmi eposzt, fogom összehasonlítani.

A szakirodalmi jegyzékemet úgy állítottam össze, hogy először a történelmi tények rövid áttekintéséből, a szigeti csata történetének és Zrínyi Miklós életének elemzéséből indultam ki, amely megtalálható a történelem tankönyvekben és a szakirodalomban. Azután a szóbeli és népdalokat vizsgáltam meg röviden. Ezt követően rövid áttekintést adtam az összes olyan műről, amely Sziget ostromával és Zrínyi Miklóssal foglalkozik. Nagyon fontos volt számomra a szóbeli és írásbeliség időszakában megjelenő bugarštica versek fogalmának elmagyarázása. Ez a dolgozat is olyan magyar kutatók munkáira épül, mint Szegedy Rezső, Bajza József és Jung Károly. Nagy hangsúlyt fektettem a Zrínyi Miklósról szóló Kaj nyelvű énekeskönyv elemzésére, mert vitát váltott ki és számos problémát okozott a horvát és magyar kutatóknak, mint például Olga Šojatnak és Vilko Novaknak. A dolgozat végén röviden tárgyalom Zrínyi Miklós és Péter munkáit, hogy bemutassam, hogyan értékelték Zrínyi Miklós bánt és Sziget ostromát.

2. Történelmi áttekintés

A vereség és a mohácsi csata után az oszmánok keleten Horvátország kigondolt határához érkeztek, amely Eszéktől a Drina és Száva folyó összefolyásáig húzható. A keleti résszel ellentétben az oszmánok Horvátország és Bosznia déli részén sokkal mélyebbre hatoltak. Az oszmánokkal szembeni állandó ellenállás ritka példája, legalább 1537-ig, Klis városa volt Petar Kružić kapitány vezetésével. Ezekben az években a területünk utolsó védelmi vonala az Una-Velebit szakaszon állt meg.² A területek meghódításának végső célja az volt, hogy megtisztítsák az utat Bécs felé. A horvát területek védelme és a keresztény világ utolsó védelmi vonala a külföldi invázióktól egyúttal Bécs védelmét jelentette. 1556-ig az oszmánoknak sikerült elfoglalniuk Szlavóniát és Moszlavinát is.³

1547-ben I. Ferdinánd király⁴ (1503 - 1564) békét próbált kötni az oszmánokkal. Először úgy tűnt, hogy békét teremtettek, de ez rövid életű volt. Amikor I. Ferdinánd király 1564-ben meghalt, I. Szulejmán szultán⁵ (1494 - 1566) arra a következtetésre jutott, hogy az általuk megkötött béke, most véget ért.⁶ Az oszmán pusztítás folytatódott, és az oszmánoknak sikerült áttörniük az Una közelében lévő védelmi vonalat Kostajnica meghódításával, amelyet Zrínyi Miklós bán védett meg, és amelyet Horvátország védekezésének fő kapujának tekintett. Zrínyi Miklós más néven *Szigeti Zrínyi Miklós* vagy *Nikola Šubić Zrinski*, a horvát és a magyar történelem egyik legnagyobb alakja, híres katonai vezetője, államférfi, a nemes Zrínyi család tagja volt, de mindenkor magyar és horvát hős is, akit az egész világon ismert a nép.⁷ Élete során Zrínyi Miklós szolgált horvát banként 1542-től 1557-ig, Sziget kapitányaként 1561-től 1566-ig, és a dunántúli határ parancsnokaként (főkapitánya) 1563 és 1566 között, amely határ a Drávától a Dunáig terjedt. Születésének pontos évéről és helyéről nincs bizonyíték. A források szerint 1508-ban született Zrinben.⁸ Zrínyi Miklós abban az időben nőtt fel, amelyet Horvátország múltjában a legnehezebbnek tartanak. Zrínyi Miklós már 21 éves férfiként 1529-

² Mirošević F, Šanjek F, Mijatović A, 1997, 281

³ Mirošević F, Šanjek F, Mijatović A, 1997, 281

⁴ I. Ferdinánd király magyar és a cseh király, osztrák főherceg, német-római császár, német király volt

⁵ I. Szulejmán vagy Szulejmán Törvényhozó az Oszmán Birodalom szultánja lett. Olyan emberől van szó, aki hosszú ideje az Oszmán Birodalomban uralkodott, és hosszú uralkodása alatt a birodalom elérte a csúcspontját, és hatalmas, erős, de jó és igazságos uralkodóként ismerik, így nem csoda, hogy a muszlimok ideális uralkodó példájának tartják.

⁶ Valentić M ur., Čoralić L ur.2005., 13

⁷ <https://www.matica.hr/hr/530/nikola-iv-subic-zrinski-27448> (17.6.2021.)

⁸ Zrin vagy Zriny falu Horvátországban, a bosznia-hercegovinai határ közelében található, ahol 14. századi romjait találjuk egy dombtetőn.

ben kitüntetésre került Bécs védelmében. Számos csatában is részt vett. Híressé akkor vált, amikor 400 horvátal megmentette Pestet a végzet alól.⁹ Amikor Zrínyi Miklós apja, III. Zrínyi Miklós meghalt, Zrínyi Miklós és bátyja, Zrínyi Mihály örökölte a Pounje birtokokat. Horvátország, Szlavónia és Dalmácia bánjaként (1543 - 1556) Zrínyi Miklósnak köszönhető, hogy megmentette e három királyság "maradványait" a végső török megszállástól. Volt egy hosszú határ, amelyet meg kellett védenie - Zenggtől (horvátul: Senj) Sziszekig (horvát: Sisak), Sziszekről Verőceig (horvátul: Virovitica), sőt Magyarországon, is a Dráva másik oldalán. Ekkor Zrínyinek 17 városa volt (Zrin, Gvozdanszkó, Pedalj, Krupa, Novi "Kostajnicában", Mutnica, Jamnica, Lješnica, Novi "a határon", Kostajnica, Komogovina, Prekoverški, Medvevár (horvátul: Medvedgrad), Lukavec vár, Božjakovina falu, Rakolnok (horvátul: Rakovec) és Pakrác (horvátul: Pakrac), amelyeknek jelentős védelmi költségeit nagyrészt ő viselte. Zrínyi Miklós gyakran tartózkodott Gvozdanszkóban, ahol ezüstműveit és pénzverője volt.¹⁰ Valamely történelmi források azt sugallják, hogy Zrínyi Miklós könyörtelen és merev feudális úr volt, akárcsak mások a feudális körben. Akárhogy is, kiváló stratégia volt nemcsak tapasztalataiból, hanem a gazdag családi könyvtárak könyveiből szerzett ismereteiből is. Különösen nagyra becsülte a háborúról és a hadviselésről szóló könyveket. Dédunokái ugyanazokkal a könyvekkel rendelkeztek, olvasták és tanulmányozták őket, és ugyanazokat az ötleteket táplálták, mint dédapjuk: hogyan hárítsuk el a török veszélyt az akkor már tragikusan katolikus és protestáns országokra osztott Európából.¹¹

Kétszer nősült, először Frangepán Katalinnal, de ő 1561-ben meghalt. Három év múlva feleségül vette a csehországi Eva von Rosenberg grófnőt, akivel mint kérésre igen érdekes levelezést folytatott. Frangepán Katalinnal kötött házasságában a közös javakról és a kölcsönös öröklésről szóló szerződést kötött sógorával, Stjepan Frangepán gróffal, akinek ezáltal 25 erősített városa volt Ozalytól (horvátul: Ozalj) a horvát tengerpartig terjedő területen. 1550-ben Zrínyi Miklós lett a tulajdonosa Ozly és a part menti városok egyes részeinek. Ezek a helyek hamar a Zrínyi család gazdasági megerősödésének fontos fellegváraivá váltak.

I. Ferdinánd király támogatójaként Zrínyi Miklós 1539-ben kivégezte Kaczy János¹² (1491 – 1539) (horvátul: Ivan Kacijanar, németül: Hans vagy Johann Katzianer) hóhért, mert

⁹ Várkonyi, Ágnes R. 2012, 321

¹⁰ Mijjatović, A., 2010, 38-40

¹¹ Bratulić J ed., Lončarević V ed., Petrač B ed, 2016, 3

¹² Kaczy János krajnai nemes és a Habsburgok katonai hadvezér; a horvátországi Habsburg-társaságok főkapitánya 1522 óta. I. Ferdinánd király 1523-ban kinevezte cégei parancsnokának az ún. Belső Ausztria.

együttműködött az oszmánokkal. Ez megváltoztatta az oszmánokkal szembeni hozzáállást. Ettől kezdve megkezdődtek a harcok az oszmánok ellen.¹³ A polgárok és a kortársak Isten adta tehetségként ünnepelték hősiességét, és hősiessége elismeréseként I. Ferdinánd király 1542. december 24-én horvát bánnak nevezte ki. Ezután Zrínyi új címet kapott. Zrínyi Miklós már annak a korszaknak a gyermeke volt, amely jelentősen különbözött az apjától. Katonailag rendkívül tehetséges, sikeres üzletember, modern felfogású politikus és végtelenül szenvedélyes ember volt.¹⁴

Zrínyi Miklós muraközi birtokát Csáktornya városával megszerezte jutalomként I. Ferdinánd királytól 50 000 forintos tartozás ellentételezése címén, a bán seregének fenntartásához. Ezt magyarázta I. Ferdinánd király 1554 -es levelében: *„A bán eredetileg ősi és nemes fejedelmi családból származik, az egyik titkos tanácsadónk, és nagy megtiszteltetésben részesül, három királyságunk (Dalmácia, Horvátország és Szlavónia) alispánjaként. Sok mindenben őszintén, hűségesen, buzgón és bátran szolgált nekünk, és fáradhatatlan szolgálataival megérdemli, hogy királyi jóindulatunkkal üdvözljük .“*¹⁵ 1546-ban Ferdinánd király Csáktornya városát Muraközön Zrínyi Miklós bánnak adományozta az oszmánok elleni harcban nyújtott szolgálataiért.¹⁶ Megszerezve Muraközt, Zrínyi Miklós gazdasági befolyást szerzett a háború sújtotta területen, és birtokainak új központjává változtatta. Ebben az időben Csáktornya (horvátul: Čakovec), Stridóvár (horvátul: Štrigova) és Légrad (horvátul: Legrad) erődítmények voltak, a birtok szántóföldekből, legelőkből és jó minőségű erdőkből állt. Zrínyi Miklós idejének nagy részét Csáktornyán töltötte. 1546 után az oszmánok miatt a Zrínyiek azonnal elkezdtek letelepíteni jobbágyaikat a veszélyeztetett Pounje és Szlavónia birtokokról Muraközöre. Az állandó török veszély miatt Muraköz és Horvátország védelmében Zrínyi Miklós rekonstruálta a csáktornyai erődöt, és védelmi rendszert kezdett építeni a Mura folyón. Bánként, uralkodásának ideje alatt Zrínyi sikeresen harcolt, és nagyszámú csatát nyert. 1556-ban Zrínyi lemondott a bán tisztségről, és azt tanácsolta I. Ferdinánd királynak, hogy nevezze ki Erdődy Pétert¹⁷ (1504 – 1567) új bánnak.¹⁸

¹³ Miijatović A, 1987, 38

¹⁴ Várkonyi, Ágnes R., 2012, 321

¹⁵ Miijatović A, 2010, 40

¹⁶ Mirošević F, Šanjek F, Mijatović A, 1997, 282

¹⁷ Erdődy Péter gróf, horvát bán (1557 - 1567) és a nemesi Erdődy -család katonai vezetője volt. Magas tisztségeket töltött be a királyi udvarban, és katonai parancsnokként tüntette ki magát az oszmánellenes háborúkban.

¹⁸ <https://www.matica.hr/hr/530/nikola-iv-subic-zrinski-27448/> (17.6.2021.)

1561. augusztus első felében meghalt Szigetvár hős kapitánya, Horvát Stancsics Márk (1520-1561).¹⁹ Mivel Sziget a Török Birodalom határán helyezkedett el, egy tapasztalt és bátor embert kellett parancsnokká kinevezni. Ugyanennek az évnek szeptemberében saját kérésére kinevezték az új kapitánynak, aki Horvát Stancsics Márk utódja volt. Amikor Sziget kapitánya volt, Sziget város lakossága folyamatosan növekedett, és megépítette Novi várát az új bevándorlók számára, és remélte, hogy ez a rész védelmet nyújt a betolakodókkal szemben.²⁰ Figyelembe véve Zrínyi Miklós tudatos áldozatát, amelyet önként hozott Sziget védelme közben, ez az írás is nagyon indikatív: *„Zrínyi Miklós tudta, hogy I. Szulejmán szultán hadjáratot vezet azzal a szándékkal, hogy elfoglalja a várost. Tehát 1566 áprilisában kérte Nádasdy Tome (1490-1536) nádor özvegyétől, Kanizsay Ursulától (1521 - 1571), hogy saját költségükön erősítsék meg az erőd legénységét puskákkal felfegyverzett gyalogsággal és több kiemelkedő emberrel. Azt írta neki, hogy életre-halálra kötelezték el magukat, hogy megvédjék „Zygeth-t”, akár több tartomány pajzsát és sáncát, és hogy ezt hittel, kitartóan, vidám arccal, saját vérüket ontva még fejvesztés árán is, igyekezve szolgálni Istent, a császári és királyi fenséget, a keresztény nemzeteket és különösen kedves hazánkat.* “²¹

1565-ben I. Szulejmán szultán életének hetvenötödik évében második háborúját indította Bécs meghódítására²². A háború a Habsburg Monarchia és az Oszmán Birodalom között megkezdődött. Erdődy Péter²³ (1504 – 1567) horvát bán győzelme Obreška közelében 1565-ben, amikor kétezer oszmán katona holtan maradt a csatatéren, nagymértékben befolyásolta tette a Habsburg Monarchiával folytatott háború kezdetéről szóló végső döntést.

A Habsburg monarchia felkészült a háborúra, és sok nyugati keresztény uralkodó katonákat küldött segítségként. A horvát országgyűlés hamarosan úgy döntött, hogy senkit sem lehet felmenteni a katonaság alól, hogy megvédje magát az Oszmán Birodalom támadásai ellen. A fő oszmán támadás 1566-ban kezdődött Eszékről. Aztán az oszmán hadsereg többsége I. Szulejmán szultán és Szokolovics Mehmed pasa irányítása alatt Magyarország északkeleti része felé halad. Magyarország délnyugati részén útába esett a Sziget városa, amit Zrínyi Miklós bán védett, aki már ismert volt az oszmán megszállás elleni nagy harcosként. 1561-től

¹⁹ Horvát Stancsics Márk a Zrínyi udvarban nevelkedett, lovas hadnagy volt, és Zrínyi Miklós javaslatára kinevezték Sziget kapitányává.

²⁰ Mijjatović A, 1987, 97-98

²¹ Várkonyi, Ágnes R, 2012, 320

²² Valentić M ur., Čoralić L ur.2005., 13

²³ Erdődy Péter a horvát-szlavón-dalmát bán és gróf volt, az Erdődy nemesi család katonai vezetője. Magas pozíciókat töltött be a királyi udvarban, és az oszmánellenes háborúk katonai parancsnokaként tüntette ki magát. A Sziget 1566-os ostromakor megakadályozta a török erősítések küldését, és Novigrad közelében az Una-nál legyőzte a törököket, és megtámadta Pozsega-t.

a Sziget parancsnoka, valamint kapitánya volt a Duna jobb partján.²⁴ A Sziget parancsnokává saját kérésére nevezték ki, hogy megvédhesse a területet, valamint a hátország területeit.²⁵ Zrínyi Miklós szintén oszmán támadásra készült Szigeten, bár akkor még bizonytalan volt, hogy az oszmánok megtámadják-e a várost. Ezer zsoldos gyalogost fogadott el, Károly főherceg pedig újabb német katonákat ajánlott fel neki. Zrínyi Miklós nem akarta elfogadni segítséget. Az utolsó pillanatban további nyolcszáz katonát küldtek Szigethez segíteni, de túl későn érkeztek, és már nem léphettek be a városba, hogy megvédjék.²⁶ Zrínyi Miklósnak kétezer-háromszáz harcosa volt, akik többnyire horvátok voltak, I. Szulejmán szultánnak pedig kilencvenezer katonája és háromszáz ágyúja volt. Tizennégy ágyút, kétezer-négyszáz ágyúgolyót és háromszáz különféle harci baltát küldtek Bécsből Szigetbe.²⁷ Zrínyi Miklós városa nagy mennyiségű élelmiszert biztosított és készen állt az ostromra. Arra számított, hogy ennyi készlettel négy hónapon keresztül képes ellenállni az oszmán hadsereg támadásainak, és ekkor Maximilianus²⁸ (1527 - 1576) császár és serege segítségére lesz.²⁹ Végül ez nem történt meg. Zrínyi Miklós szinte mindenkor tudott az oszmán hadsereg helyzetéről és mozgásának irányáról, hatékony kémjeinek köszönhetően, akik mindenképpen eljöttek Szigetbe és jelentették a hírt.³⁰ Ilyen módon tudomást szerzett az oszmán hadsereg Szigetbe való közeledéséről, és abban a pillanatban, amikor teljesen nyilvánvalóvá vált, hogy a hadsereg Sziget felé megy, beszédet mondott védőinek, hűségre és bátorságra szólította fel őket:

„Zato vi dobro znate kako sam ja prisegal najprvo, a vi potom po meni³¹ vsi ste prisegli na vernost, tako da mi očemo ovdí skupa živiti i umriti. I hvala budi gospodinu Bogu da je jošće ni ni jedna nevera mej nami našla dosada, i da i sada ne bude!“³²

A beszédet Cserenkó Ferenc rögzítette Sziget város krónikájában.

A szigetközi csata 1566. július 31-én kezdődött, és több mint egy hónapig tartott, 1566. szeptember 7-ig.³³ Néhány napos harc után, augusztus 9-én Sziget legelszigeteltebb részének,

²⁴ Mijatović A, 1996, 200

²⁵ Šarinić M, 2016, 224

²⁶ Šarinić M, 2016, 225

²⁷ Mirošević F, Šanjek F, Mijatović A, 1997, 286

²⁸ Ausztriai Miksa, aki a Habsburg-házból származó osztrák főherceg, német, magyar és cseh királyi herceg volt.

²⁹ Šarinić M, 2016, 225

³⁰ Črnko F, 2016, 13

³¹ po meni (kajkavski) – za mnom (magyarul: utánám)

³² Pranjić I, 2016, 29

³³ Mirošević F, Šanjek F, Mijatović A, 1997, 286

az új városnak a védelmét feladták, mert Zrínyi Miklós gróf tisztában volt védekezési hibáival.³⁴

A védők felgyújtották a városrészt és hátrálni kezdtek a Nagyváros felé. Már augusztus 19-én az oszmánoknak sikerült elfoglalniuk a Nagyvárost, és a nagy veszteségeket elszenvedő védők visszavonultak az Óváros belső részébe. Most már csak egy kis belső részük maradt Sziget óvárosában. Az oszmánok augusztus 20-án minden oldalról támadni kezdték a várost, és úgy döntöttek, hogy a városfalak fölé magasodó töltéseket építenek. Augusztus 26-án kezdték meg első támadásukat az óváros ellen, de ez kudarccal és nagyszámú katona halálával végződött. A következő rohamot augusztus 29-én (a mohácsi és a belgrádi csata évfordulóján) hajtották végre, ám ezúttal is sikertelenül. Az oszmán hadsereg morálvesztést szenvedett, betegség és kimerültség uralkodott rajtuk. Szigetet nem volt olyan könnyű meghódítani, mint várták. I. Szulejmán szultán ekkor megadásra szólította fel Zrínyi Miklóst, és cserébe felajánlotta egész Horvátországot. Zrínyi gondolkodás nélkül elutasította.³⁵ A város legnehezebb csatái szeptember 4-től szeptember 7-ig tartottak. Szeptember 5-én az oszmán hadsereg felgyújtotta az óvárosi várfalak. Amint a várfalak égtek, a szél dél felől fújni kezdett, és eloltotta a város és a házak felé tartó lángokat. Ezután a házak egy része leégett.³⁶ Abban az időben, a város meghódításáért folytatott legnehezebb és legjelentősebb harcok során I. Szulejmán szultán meghalt. Szokolovics Mehmed pasa eltitkolta a szultán halálát a hadsereg előtt, hogy ne veszítsék el a morált. Ez az egész hónap egyik legfontosabb döntése volt, hogy a város ostroma folytatódott. Szeptember 7-én, hajnalban, reggel hat körül az oszmánok minden erejüket a horvát kézben lévő Sziget megmaradt része elleni utolsó támadásba fektették. Nyilakat és golyókat dobtak, és házakat gyújtottak velük.³⁷ Nem sokkal később az egész város égni kezdett. Ezután az egész oszmán hadsereg rohamozni kezdte a Szigetet. A feljegyzések szerint olyan sokan voltak, hogy az egész mezőt ellepték a Sziget előtt, és az oszmánokon kívül semmi más nem látszott.³⁸

Az óváros belső részén Zrínyi Miklósnak csak két nagy ágyúja és tizennégy kicsi volt. Étel és víz szinte már nem volt.³⁹ Amíg a város égett, Zrínyi megparancsolta kamarásának Cserenkó Ferenc, hogy hozzon neki száz arany dukátot :

³⁴ Šarinić M, 2016, 227

³⁵ Mijatović A, 1996, 201

³⁶ Črnko F, 2016, 30

³⁷ Mijatović A, 1996, 201

³⁸ Črnko F, 2016, 32

³⁹ Šarinić M, 2016, 227

Kada jur vidi gospodin Zrinski da grad kruto gori i da u njem dalje stati ne može, tako zapovida Ferencu Črnku, svomu komorniku, da da vse čisto na njega: rubaču i drugo. I učini donesti od atlasa siderijasnoga župicu i menten i reče vsim vitezom ki bihu š njim: „Meni ni potrebna sada teška halja nego lahka, u koj se budem mogal bolje vrtiti.“ I zapovida mu da mu da klobuk od črna baršana zlatom preman, na kom je našva od jementa dragoga kaminja a za švom drago perje črno čapljeno, „ča sam ja na mojoj svadbi nosil“. Zapovida mu da mu donese sto zlatih dukat vse ugrskih, i da ne bude mej njimi ni jedan turski. I kada mu je donesal njegov komornik tih sto zlati dukat, učini na župici atlas prorizati i med atlas i mej bogaziju učini tih sto zlatih dukat postaviti i ove riči vsoj družini reče: „ Da znate da to zato postavih: koji nevernik⁴⁰ s mene haljinu svučē da potle ne reče da ni ništar pri meni našal.“⁴¹

Zrínyi is a város kulcsait kereste, és amikor a kamarás megfogalmazta neki a kérést, Zrínyi Miklós azt mondta:

„Verujte mi dobro da dokle ja budem mogal rukom i sabljom gibati i vladati da ovih sto dukat i ovih ključev gradskih nigdor neće vzeti od mene, a po mojoj smrti komu dopadu, neka mu budu jer sam ja to prijel gospodinu Bogu da me nete⁴² Turci od šatora do šatora po turskom taboru voditi, ni neće nitkor na moju dicu prstom kazati“.⁴³

Zrínyi Miklós és a védők tisztában voltak azzal, hogy a helyzet rossz. Sehol sem volt segítség. Úgy döntött, hogy Sziget túlélő védőivel támadásba lendül. Ez ugyan rohanás volt a halálba, de az volt Zrínyi Miklós célja, hogy minél több oszmánt vigyenek magukkal a sírba. Mielőtt a város védőit a támadáshoz vezette, beszédet mondott:

„Moja bratjo i vitezi! Ovo⁴⁴ vidimo vsi kako nas gospodin Bog kaštiga ognjem da nas ognjem naši neprijatelji zmogoše i ne toliko oni svojom moćjom, koliko nas oganj pogubi i zmože. Na vsem budi gospodinu Bogu hvala! Mi moramo tu kaštigu prijeti za dobro od Boga, zač ni listo to za naše grihe, nego za inih orsagov grihe nas je otil kaštigati. {...} Hodimo, vitezi, van iz toga grada u veliki grad i ondi se pobimo na lice⁴⁵ s našimi neprijatelji i ondi pomrimo da nam bude po našoj smrti dobar i pošten glas ! Ki umre, oće z Bogom biti, a ki ostane, oće

⁴⁰ nevernik – tj. Turčin (magyarul: hitetlen – vagyis Török)

⁴¹ Pranjčić I, 2016, 28

⁴² nete - neće

⁴³ Pranjčić I, 2016, 29

⁴⁴ Ovo – evo (magyarul: tessék)

⁴⁵ Na lice – prsa o prsa (magyarul: férfi a férfi ellen; közelharc)

*vazda dobar glas imati. Zato ja oću biti prvi i ja oću najprvo pred vami pojt. Ča ja budem činil, to i vi činite! Verujte mi, moja bratjo i vizezi, da vas do smrti nigdar neću ostaviti“.*⁴⁶

Zrínyi Miklós reakciója arra a helyzetre tette őt a horvát történelem egyik leghíresebb hőségé. Ez nem csak egy város ostroma volt, ez a csata volt az egyik első fordulópont az oszmánok Nyugat-Európa felé történő előrelépése során.

Sziget ostroma után, amely megakadályozta a török hadsereg bevonulását Bécsbe, 1566. szeptember 7-én Zrínyi Miklós és a maroknyi csapata megtámadták a törököket, és meghaltak. Négyesi Lajos hadtörténész szerint Zrínyi Miklós a lehető leghosszabb ideig védte a várat, belefáradt a szultán hadseregének demoralizálásába, mellyel megakadályozta azonban belefáradt a törökök további terjeszkedését a Nyugat-Dunántúlra.⁴⁷

Az oszmánok először puskával lőttek Zrínyi Miklós testére, azután fejbe ütötték, és Zrínyi a helyszínen meghalt:

*„I onda se pobiše s Turci na lice na nutrnjega grada mostu. Ondi gospodina Miklouša Zrinskoga janičari u trih mistih pukšicami ustriliše, i od rane ka mu na glavu dopade tako onda slavni gospodin Zrinski na misto upade, a Turci s velikim glasom tri krat: Hala! Hala! Hala! Zakričaše“.*⁴⁸

A védők még néhány pillanatig harcoltak teste védelmében, de megölték őket (Vuk Papratović, Nikola Kobac, Petar Patačić, Lovro Juranić). Csak hetet mentettek meg. Köztük Cserenkó Ferenc, Oršić István és Geréczy Berta, Alapi Gáspár, Dóczy Ferenc, Gál Ádám.⁴⁹ A város védőinek hősi halála akik egy hónapon keresztül sikeresen ellenálltak egy sokkal nagyobb ellenséges sereg támadásainak, mély benyomást tett a kortársakra. Ez a háborús esemény arra ösztönözte a jövőbeli írókat, hogy különböző módon írjanak a szigetközi csatáról.

Bár életét vesztette Dél-Magyarország egyik fő erődítményének védelmében, később joggal nevezték „*horvát Leónidasznak*”⁵⁰, a mai napig megtartva a horvát nemzeti szimbólum jelentőségét. Maradványait az 1561-ben épített, Szentilonai (horvátul: Sveta Helena) palatos kolostor komplexumának családi sírjában temették el.

⁴⁶ Pranjic I, 2016, 29 - 30

⁴⁷ Mijjatović A, 1987, 97-98

⁴⁸ Pranjic I, 2016, 30

⁴⁹ Bajza, J, 1937, 136

⁵⁰ A szigeti Zrínyi Miklós parancsnokát a 19. században leggyakrabban Leónidasz spártai királyhoz hasonlítják, aki Kr.e. 480 -ban tudatosan áldozott 300 spártát a hazáért és a görög szabadságért, egyenlőtlen csatában pusztult el egy sokkal erősebb perzsa hódítóval a Thermopil -szorosban. Így Zrínyi Miklós horvátnak, magyarnak és keresztény Leónidasznak hívják.

Zrínyi Miklós bátorsága és hősiessége felkeltette az akkori Európa csodálatát, és a híres francia bíboros Richelieu (franciául: Armand Jean du Plessis de Richelieu), XIII. Lajos király udvarának minisztere ezt írta: „*Csodára volt szükségük, hogy a Habsburg Birodalom fennmaradhasson. És ez a csoda Szigeten történt.*“

Manapság Zrínyi Miklóst általában a magyar és a horvát történelem közös hőseként kezelik, köszönhetően a nemzetközi politikai irányzatoknak, konferenciáknak és tudományos közleményeknek.

3. A szóbeli és írásbeli epikus versekről

A szóbeli irodalom vagy a népi irodalom olyan irodalom, amelyet az írottakkal ellentétben énekelnek vagy beszélnek, nincs rögzített formája és állandó változásnak van kitéve. A népmesék (tanmese és mesék), közmondások, epikák, népdalok és népdramák képviselik a szóbeli irodalmat. A történetek szóbeli továbbítása a legkorábbi kommunikációs forma, valamint az ismeretek és a kultúra verbális formában történő továbbítása az emberek között. Az írásbeliség tény vagy esemény egy kultúra történetében, amely megadja az esemény végső formáját.⁵¹

A szóbeli epikus költemény a történelmi események és a fontos történelmi személyiségekről való történetek szájról szájra történő elbeszélésével jött létre. Az epika szó a görög *épos* szóból származik, amely szót vagy költői elbeszélést (elmesélni, elmondani) jelent. A klasszikus legkorábbi fennmaradt ókori görög epikák, az "Iliász" és az "Odüsszeia" az európai civilizáció alapjai, amelyek inspirálják a későbbi epikus műveket is. A történelmi epikus költemény mind a történelem, a mese és a hősiesség története együtt, és eredete a szájhagyományban rejlik.⁵² Annak érdekében, hogy a szóbeli epikus dal létrejöjjön és elfogadásra kerüljön a közösségben, fontos, hogy kialakításához legyen tematikus és előadói keret. Az epikus költemények négy alapvető feltételből állnak: egy történelmi alak énekelte eseményei epikus versek hősként, a környező érdeklődés és az énekesek. A szóbeli epikus költeményben fontos, hogy a népi környezet szempontjából fontos valódi történéssel és valódi

⁵¹ Banov E, 2018, 111

⁵² Banov E, 2018, 111

történelmi alakokkal kezdjük. Az epikai hagyomány iránti térbeli érdeklődés ösztönzi a dalok létrehozását és továbbadását, a költők és énekesek pedig évszázadok óta közvetítik a dalokat, és lehetővé teszik történelmi túlélésüket. A költő, vagyis a szóbeli énekes kiválasztja a történelmi esemény tipikus részleteit, és kifejezi hozzáállását a témához, amelyről beszél.⁵³

Minden epikus mű felismerhető szerkezettel rendelkezik: az előkészítés, a bonyodalom, a kibontakozás, a tetőpont és a megoldás. A forma szerint egy epikus mű lehet verses vagy prózai formájú. Az epika versben (epikus költemény, hősköltemény, eposz) valós eseményekre és személyiségekre támaszkodik, a prózai formák (mese, legenda és monda) általában nem beszélnek valós eseményekről és szereplőkről.⁵⁴ Az epikus mű jellemzői: az elbeszélés (események előadása, ez az elsődleges közlésmód), a leírás (színhelyek, külső/belső tulajdonságok statikus ábrázolása, a szereplők külső-belső tulajdonságainak) és a párbeszéd (szereplők szóbeli megnyilatkozása: egyenes beszéd vagy függő beszéd).⁵⁵ Az epikus versek kulturális hatása befolyásolta a szóbeli epikák történelmi dinamikáját és fejlődését.

Nikola Banašević „*Ciklus Marka Kraljevića i odjeci francusko-talijanske viteške književnosti*“ című tanulmányában egyebek mellett egy történelmi alak átalakulásának folyamatával foglalkozott szóbeli elbeszélő szövegekben. A szláv és a román epikus anyagokat összehasonlítva a szerző megállapította, hogy a konkrét történelmi események ösztönzik résztvevőiket arra, hogy hősekké váljanak, akikről a népdalok énekelnek. Nikola Banašević leírta egy bizonyos történelmi személyekről szóló ciklus létrehozásának folyamatát, és hangsúlyozta, hogy ezek a személyiségek leggyakrabban életük egyetlen eseménye után lépnek be a szóbeli hagyományokba. Az események megéneklése és elbeszélése az epikus hősök életéből új dalok kialakulásához vezet, amelyek gyakran nemzetközileg ismert motívumokat és epizódokat öltenek. Attól függően, hogy a hős életének egyik kulcsfontosságú eseménye összefügg-e a halálával, az újabb dalok csak korábbi vagy későbbi eseményeket képesek megörökíteni.⁵⁶

⁵³ Banov E, 2018, 112

⁵⁴ Hranjec S, 1991, 120

⁵⁵ Hranjec S, 1991, 120

⁵⁶ Banašević 1935, 44

3.1. A Szigetvár ostromával és Zrínyi Miklóssal foglalkozó munkák áttekintése

A Sziget ostromáról és Zrínyi Miklósról szóló legrégebbi horvát nyelven írott szöveg Cserenkó Ferenc szigetközi csatájának krónikájában található, amely a közvetlen tanúság kifejező formájában, időrendben közvetíti az eseményeket a legenda rendkívüli potenciáljával. A krónika 1566. július 15-ével kezdődik és pontosan számol a Szigeten szeptember 7-éig történetekről, azután elmondja, hogyan temették el Zrínyi fejét Csáktornyán első feleségének sírboltjába.⁵⁷ Szép ódon ča-nyelven van megírva, de sok idegen latin, olasz, német, török és főleg: magyar szóval.⁵⁸ A Szigeti kapitány utolsó órái az érintett Szigetben, visszavonulása a régi erőd belső udvar részébe, a harcos egyenruhájának levétele és az ünnepi öltözék viselése, az utolsó beszéd és az önkényes halálról szóló végső döntés, meghozta Zrínyinek a hősiesség ősi eszményének az auráját (Hector, Leónidasz).⁵⁹ Művét Budina Sámuel fordította latinra Laibachban (Bécs, 1568).⁶⁰ Ugyanebben az évben a mű német és olasz változata is elérhetővé vált.⁶¹ Érdeemes volna magyarra fordítani, hiszen Budina fordítása nem megbízható.⁶² A krónika egyszerű, írói ambíciók nélkül íródott, és nagyon vonzó olvasmány. Cserenkó Ferenc Zrínyi Miklós apródja, a véres történelmi események résztvevője volt.⁶³ Miután Cserenkó Ferencet a többi túlélő veteránnal megmentették a török fogságból, akkor fájdalmas mementót írt, amelyet Zrínyi Miklós fia, Zrínyi György rendelt el a szigeti ostromról, emlékezni akart az eseményre. A krónika egyes részeit már részei már említésre kerültek a Sziget ostromának rövid történelmi áttekintésében. Ez a szöveg évszázadok óta a horvát irodalom ihletője és ösztönzője.⁶⁴ A könyv Európában sikert aratott, átiratban és szájhagyományként terjedt el, és Sziget ostromának leghitelesebb kortárs forrása.⁶⁵

Zrínyi nagyon hamar a szigeti csata nagy horvát és magyar történetének főszereplője lett, és a törökellenesség (a törökökkel szembeni ellenállás) nagy tematikus komplexumába került, amely mindkét nép nemzettudatának formálásáért felelős. Kevesebb mint húsz évvel a

⁵⁷ Bajza, J, 1937, 136

⁵⁸ Bajza, J, 1937, 137

⁵⁹ Pšihistal, R, 2016, 42

⁶⁰ Varga, Sz, 2016, 249

⁶¹ Pšihistal, R, 2016, 42

⁶² Bajza, J, 1937, 137

⁶³ Bratulić J, ed., Lončarević V ed., Petrač B ed, 2016, 11

⁶⁴ Bratulić J, ed., Lončarević V ed., Petrač B ed, 2016, 12

⁶⁵ Bajza, J, 1937, 137

szigeti csata után Brno Karnarutić *Vazetje Sigeta grada* című második szövege jelent meg. Ebben a szövegben Brno Karnarutić Zrínyi Miklós hősi halálát tematizálja. Az utószava az első horvát történelmi epika néven is ismert, és 1584-ben Velencében nyomtatták ki. Az is figyelmet érdemel, hogy egy velencei dalmáciai szerzőről van szó, aki a Zrínyi hőseként a Horvát-Magyar Királyságban ír Cserenkó krónikájának felhasználásával.⁶⁶ A *Vazetje Sigeta grada* című műve négy énekes felvonásos műből áll, és a mű tartalma egy kicsit többet kínál, mint maga a történelmi krónika. Az első kiadás 18 évvel az esemény után jelent meg, művét Zrínyi Miklós fiának, Zrínyi Györgynek ajánlva. A második kiadást (1661 ?) Fodoróczy Péter szerkesztette, és Zrínyi Miklós magyar költőnek ajánlotta. Karnarutić epikában Zrínyi és hősei már nem magyarok, mint a népi hősi éneklésben és az arra épülő Kačić-kezelésben, sem magyarok és horvátok, mint a magyar epikában, hanem tisztán horvátok. Karnarutić Zrínyi Miklós bánt "a horvátok védelmezőjének" nevezi, aki testvérként szereti katonáit. A horvátok és maga Zrínyi Miklós vezér buzgó katolikusok és a reformáció ellenfelei voltak.⁶⁷ Bajza József úgy véli, hogy Brno Karnarutić nagyon jól kamatoztatta Cserenkónak munkásságát, amit költői tehetsége is bizonyít. Megemlíti, hogy Karnarutić birtokolta Cserenkó krónikájának fő forrását, de nem használt minden szigeti csata részt Cserenkó krónikájából.⁶⁸

Ezt a művet a magyar és horvát Zrínyiász követi. VII. Zrínyi Miklós magyarul a hős epikát *Adriai tengernek Syrenaia írta - Obsidio Szigetiana/Szigeti Veszedelem* 1651-ben, Zrínyi Péter hős epikának horvát változata *Adrianskoga mora sirena*. Az *Adriai tengernek Syrenáiája* című műve horvát feldolgozása a horvát alapdalok egyike, a horvát történelem és kultúra fontos nemzeti identitás-szimbóluma.⁶⁹

A negyedik szöveg Pavle Ritter Vitezović nagyszerű epika *Odiljenje sigetsko*, amely 1684-ben jelent meg Linzben.⁷⁰ Ezután Filip Grabovacot (*Cvit razgovora naroda i jezika iliričkoga aliti rvackoga*) és Andrija Kačić Miošićot (*pjesmarica Razgovor ugodni naroda slovinskoga; Pisma od bana Zrinovića i cara Sulemana Trećega, koji obside Seget ungarški i pod njim umri na 1566* - lírikus tízes verset) említik, akik Zrínyi Miklósról írtak a 17. században.⁷¹ Kačić Miošić kulcsszerepet játszott abban, hogy Zrínyit az emlékezésre méltó hősök kánonjában tárolták. Arra törekedett, hogy a mű szóbeli irodalmi stratégiáit stabil, tartós és kontrollált írásos formákba ültesse át, amit a következő mondattal támaszt alá: „*jer što se u*

⁶⁶ Bajza, J, 1937, 137

⁶⁷ Szegedy, R, 1915, 29

⁶⁸ Bajza, J, 1937, 137

⁶⁹ Bratulić J ed., Lončarević V ed., Petrač B ed, 2016, 6

⁷⁰ Pranjić I, 2016, 6

⁷¹ Bratulić J ed., Lončarević V ed., Petrač B ed, 2016, 8

*knjigam ne nahodi, brzo se izgubi i zaboravi; knjige štampane sve po svitu idu, ako se izgube u jednomu gradu, državi ali kraljevstvu, neće u drugomu. (... ami nem szerepel a könyvekben, az gyorsan elveszik és feledésbe merül; A nyomtatott könyvek az egész világon elterjedtek, ha eltévednek egy városban, államban vagy királyságban, nem tévednek el egy másikban.)*⁷² Mivel egy esemény népi emlékét élő közösségek hozzák létre, gyakran állandó változásnak és az események következtelen torzulásainak vannak kitéve. Éppen ezért Kačić-Miošić a „lineáris emlékezet” technikáival felügyeli, és igyekszik pótolni, materializálni, leírni és megőrizni, hogy legyen belőle egy folyamatos történet a múlt egy bizonyos pontjáról, mindenről, ami történt.⁷³

A szóbeli és népi szövegek megőrzött korpuszának egyik legrégebbi feljegyzése a népi kajkavi Zrínyiász (*Pjesma o Sigetu* című vers a Prekmurska Énekeskönyvből), amelyet Cserenkó Ferenc példája alapján írtak a 16. században. Ez egy ismeretlen szerző szóbeli verse, amelyet a *Prekmurska énekeskönyvben* (pjesmaricában) rögzítettek. A szöveg horvát kajkavian nyelvjárásban készült, ezért a horvát irodalmi hagyomány szerves része.⁷⁴ Először 1983-ban adták ki Zágrábban. A teljes kézirat versanyaga csak 1997-ben vált elérhetővé, ezúttal egy szlovén szakember munkájaként.⁷⁵

Aztán vannak szóbeli irodalmi feljegyzések a 17. század végéről vagy a 18. század elejéről a zárái kéziratban (*Car Mustafa Otmanović ide s vojskom zaokružit i osvojit Seget; Kako Nikola Ban Zrinski silni vitez osveti Radivoja slugu svoga pogubljen kako Malkoč na zapov'jed carevu poginu*)⁷⁶, valamint egy bejegyzés a Kotori-öböl legértékesebb bugaršticával (Ban Miklouš Zrinski u Segetu gradu), egy 18. század eleji zágrábi kéziratban.⁷⁷

A horvát nemzet fejlődése során a 19. században sokan próbáltak költeményeket, színházi darabokat, drámákat írni, és Ivan Zajc megalkotta a leghíresebb *Zrínyi Miklós* című operáját.⁷⁸ A hatodik szöveg varasdi Vladislav Vežić epika-epikus költemény, *Zrínyi Miklós* címmel, amit az 1866-ban a szigeti csata 300. évfordulója alkalmából írt, és a következő évben pedig az elsővel való elégedetlenség miatt kiadott egy második, átdolgozott kiadást. Ebből az alkalomból az egyik zágrábi teret *Nikola Šubić Zrinski* térnek nevezték el. A négyszázadik

⁷² Pšihistal, R, 2016, 45

⁷³ Pšihistal, R, 2016, 45

⁷⁴ Pranjić I, 2016, 6

⁷⁵ Jung, K, 2004, 184

⁷⁶ Pšihistal, R, 2016, 45

⁷⁷ Črnko F, 2016, 41

⁷⁸ Bratulić J ed., Lončarević V ed., Petrač B ed, 2016, 14

évforduló alkalmából egy szimpóziumot szerveztek a szigeti csatának a horvát történelemben, irodalomban és zenében való megjelenéséről. 1965-ben Ivica Bednjanec kiadta a *Zrínyi Miklós* című képregényt.⁷⁹ Az ismert horvát festők, Josip Franjo Mücke, Ferdo Quiquerez Ferdo és Oton Iveković kiemelkedőek voltak Zrínyi és a szigeti ostrom ábrázolásában.⁸⁰

A Sziget ostromának történetét Németországban, Szlovákiában és Törökországban is megírták (úgynevezett "átkozott Zrindžuk"), de a legérdekesebb az, hogy az egész történet a japánok⁸¹ számára *Zrínyi Miklós opera* librettója révén vált ismertté.⁸² 1837-ben Mate Topalović tizenkettes éneket írt *Sziget városnak (horvátul: Sigetu gradu)*.⁸³ 1866-ban Velimir Gaj írt *Zrínyi Miklós szigeti hős részéről* című három részéről álló rövid verset. Ugyanebben az évben Ivan Trnski kiadta a *Junak sigetski* című epikus dalát is. 1871-ben megjelent Ivan Zahar: *Zrínyi Miklós kardja* című dala, amelyet Ivan Zajc zenésített meg.⁸⁴ Tizennégy éves korában bán Josip Jelačić németül adta ki a *Mátyás király és Zrinović - Zrínyi Másvilágban* című verset.⁸⁵ Vladislav Vežić írt a *szigeti hős Zrínyi Miklósról*, és Đuro Klarić írta a *Grof Nikola Šubić-Zrinjski, ban hrvatski, slavni junak sigetski* című művet. Ivan Dežman író *Zrinjski (magyarul: Zrínyi)* című művével csatlakozott a Sziget ostromával foglalkozó szerzőkhöz.⁸⁶ Továbbá Franjo Marković *U boj*, Ivan Despot *Nikoli Zrinjskom*, Krsto Pavletić *Vjerne sluge*, Ante Tresić Pavičić *Rat sunca s mjesećem* és Krsto Špoljar *Nagrada od zlata kerül említésre*.⁸⁷ Josip Kekez számos tanulmányt írt a népi szóbeli dalok kérdéséről és a sziget hősről. Kekez többször visszatért ehhez a témához.⁸⁸ A hősről a 20. és 21. században készült antológiai versek a *Pet stoljeća hrvatske književnosti (Pjesma o Sigetu* című vers a Prekomurska énekeskönyvből, bán Zrínyi rabszolgaságáról és felszabadításáról), valamint a *Stoljeća hrvatske književnosti (1566. szeptember 8.)* gyűjteményből valók.

⁷⁹ Pranjić I, 2016, 6

⁸⁰ Mijatović A, 2010, 116-138

⁸¹ 'To battle, to battle!' The epic Samurai-esque Croatian aria sung by choirs in Japan "", <http://www.tofugu.com/japan/u-boj-u-boj-japan> (19.6.2021.)

⁸² Az 1918-as első világháború után egy cseh csoport (addig a Monarchia katonái) elakadt Szibériában, és a japán és az amerikai hadsereg utánuk ment, hogy visszahozza őket. Vihar támadt, és a hajó a csehekkel zátonyra futott, és Kobében javították a hajót. Shioji Yoshitaka japán hallgató angol nyelvtudásának köszönhetően volt felelős a külföldi vendégekért. Egyetemén tagja volt a kórusnak, és kulturális csere volt. Azóta a Kwansei Guankin College -ban nagyon gyakran elhangzó dal lett, és idővel egyetemi himnusz.

⁸³ Bratulić J ed., Lončarević V ed., Petrač B ed, 2016, 13

⁸⁴ Bratulić J ed., Lončarević V ed., Petrač B ed, 2016, 14

⁸⁵ Bratulić J ed., Lončarević V ed., Petrač B ed, 2016, 15

⁸⁶ Bratulić J ed., Lončarević V ed., Petrač B ed, 2016, 718

⁸⁷ Bratulić J ed., Lončarević V ed., Petrač B ed, 2016, 719

⁸⁸ Kekez J, 1986, 67-83

3.2. Bugarštica - *Ban Miklouš Zrinski u Segetu gradu*

A horvát nép a legendát szóbeli dalokkal közvetítették bugaršticával (régi nagy múltú hősköltemények) 17. és 18. században, majd tizenkettes énekkel, végül pedig a népszerű és általánosan elfogadott népi „lírikus tízessel”. E versek közül a legértékesebb került a Matica nyomtatott kiadásaiba, de az ebből a gyűjteményből származó feljegyzések jelentős részét még nem nyomtatták ki. A hősről szóló verseket a 19. század folyamán a Matica hrvatska hívására létrehozott több kéziratos gyűjtemény is rögzítette.⁸⁹

Estela Banov szerint, ha a szövegek széles skálájáról van szó, amelyek tematikai és stílusjegyeikben is különböznek egymástól, az anyag leírását megelőzi annak osztályozása. A szóbeli énekek hitelesítése és stílusjegyei a közösségi funkciójukon vagy felhasználási módjukon túl segíthetnek a régebbi és újabb korszakból származó dalok írott szövegeinek kategorizálásában, osztályozásában. A szóbeli költészet állandóan változik formákban hangzik el. Ez nem csak a kezelt témák poetizálását jelentették, hanem állandó ritmusmintájukkal elősegítették a közösség identitása szempontjából meghatározó tartalmak memorizálását. A Zrínyi bánról szóló verscsoportban a kora újkorból fennmaradt egy példány 10-szótagú *deseterac*-sorból⁹⁰ és a két 15-17 szótagú *bugarštica*-verssor⁹¹, szóbeli epikus költemények és balladák, amelyeket tizenötötől tizennyolcig terjedő hosszú versekben énekeltek. (egy olyan epikus és ballada szóbeli költészet, amely hosszúsoros vers: szerb-horvát szótagszámláló népi epikus sorfaj; 15 vagy 17 szótagú, a 7., ill. 8. szótag után felező sormetszettel.).⁹² *Ban Miklouš Zrinski u Segetu gradu*, egy bugarštica, amelyet Kotorban írtak.⁹³

Az említett bugaršticát a 18. század elején másolták le egy régebbi kéziratból, és a zágrábi kéziratban 638. szám alatt szerepel. A Zrínyi Miklósról szóló régebbi és archaikusabb írott költemények között előkelő helyet foglal el, és 96 sorból áll. Bajza József szerint elég rossz a kiadás, ezért Antun Šimčić kijavította a füzetben. Szegedy Rezső a dal tartalmáról beszél, egy részét pedig nagyon sikeresen lefordították. Bajza József azonban azt állítja, hogy a szövegrészek nem tartalmazznak mindent, ami e bugarštica megértéséhez szükséges, ezért

⁸⁹ Kekez J, 1986, 67-83

⁹⁰ Bugariti = panaszkodni, bugarštica körülbelül annyit tesz, mint panaszének. Deset = tíz, deseterac = tízszótagú sor.

⁹¹ Bajza, J, 1937, 10

⁹² Banov E, 2018, 114-115

⁹³ Črnko F, 2016, 41

Bajza elmondta a vers teljes tartalmát.⁹⁴ Szegedy Rezső szerint ez a bugarštica egy igazán vonzó alkotás, amelyben érezhető a költői lendület és erő, és ezzel Bajza József is egyetért.⁹⁵

A *bugaršticák* a kora újkor korszakához tartozó, hosszú, szabálytalan verssorú szóbeli énekek, többnyire ballada hangulatúak, lovagias hangvétellűek. A bennük szereplő hősök pszichológiája úgy épül fel, hogy az intim, magán- és családi életet összefonják azzal a történelmi kontextussal, amelyhez a szereplők, leggyakrabban az uralkodók és nemesek valós történelmi személyiségei szerint formált hősök tartoznak. Baltazar Bogišić adta ki az első kiterjedt írásos példagyűjteményt (Bogišić 1878), e sajátos szóbeli irodalom megírásának történetét pedig részletesen ismerteti a *Bugarštica* című tanulmány.⁹⁶ A 17. században és a 18. század első felében Raguzában keletkező versek közül, Bogišić kettőt említ, melyek a szigeti csatáról szólnak. Az egyik töredék, amelyet György Matthei (1675-1728) rögzített, a bugarštica hangját imitálja, a töredék 24 sorából csak azt halljuk, hogy a szultán hadat gyűjt, amelyet Magyarországra akar vezetni Sziget alá, hogy a várat elfoglalja a némettől.⁹⁷ Bogišić második verse egyszerű kompozíciót tartalmaz, szigorúan ragaszkodik a kronológiához, hűen írja le az esemény külső mozzanatait.⁹⁸ Josip Kekez a felvett bugarštice antológiájában a lírai-epikai példák körébe vette egy ismeretlen szerző *Pjesma o Sigtetu* című dalát, amelyet a dolgozat egy későbbi részében fogunk részletesebben elemezni. A szerző balladáként azonosította a bugarštica legmagasabb minőségének tipikus példáit, és rámutatott, hogy ezekben a versekben a cselekmény a karakterábrázolás funkcióját tölti be:

A bugarštica nem azért dolgozza fel a cselekményt, hogy elmesélje az eseményt, vagy hogy megünnepelje az epikus múltat vagy az epikus idők szereplőit. Cselekménye nem a történet magjából folyik az epikus kiterjedtség és az epikus tárgyilagosság felé, hanem fordítva: a cselekmény magja felé irányul. A bugarštica sok esetben mesét használ majd, de csak azért, hogy a kiválasztott motívumokat lélektanilag minél ügyesebben árnyalja, és minél szemléletesebben hangsúlyozza a belső emberi tartalmakat egyszerre pozitív, de még inkább negatívumként.⁹⁹

⁹⁴ Bajza, J. 1937, 10

⁹⁵ Bajza, J. 1937, 10

⁹⁶ Banov E. 2018, 117

⁹⁷ Szegedy, R. 1915, 294

⁹⁸ Szegedy, R. 1915, 294

⁹⁹ Kekez, J. 1989, 21

Cserenkó Ferenc *Povijest Segeta grada* című népszerű kiadásának szerkesztője, Antun Šimčik a *Siget-Segetről*, azaz Zrínyi Miklósról szóló szóbeli (népi) versekre hivatkozott: közülük öt horvát folklór legősibb dal formájában kelletkezett *bugarštica*. Közülük néhányat a Kotori-öbölben (horvátul: Boka kotorska) és Raguzában (horvátul: Dubrovnik) rögzítettek. Šimčik úgy véli, hogy ezekkel a dalokkal Zrínyi Miklós, a horvát bán a népi epika legkedveltebb és legnépszerűbb szereplői társaságában találta magát, mint Marko Kraljević, Janko Vojvoda, Skenderbeg, Ivo Karlović.

4. Sziget ostroma és Zrínyi Miklós a magyarok szemével

A magyar-délszláv irodalmi és kulturális kapcsolatok kutatásának tisztos múltja van. Számos monográfia és tanulmány jelent meg, amelyekből betekintést nyerhetünk, vagyis dokumentálják a magyarok és a délszláv népek, különösen a szerbek, horvátok, szlovének és muszlimok kulturális kapcsolatait az elmúlt évszázadokban. A történelem bővelkedik közös harcokban, de ellenségekben is. Jellemzőikkel a népköltészet, a történetírás, az emlékiratok, az irodalom és egyéb foglalkoznak.¹⁰⁰ A magyarok megismerkedhettek bizonyos információkkal Zrínyi Miklósról és szigeti ostromáról. A 20. század második felében a Zrínyivel és szigeti ostromával kapcsolatos kérdéseket olyan magyar kutatók is feltették, mint Szegedy Rezső, Bajza József, Jung Károly, Fodor Pál, Varga Szabolcs.

Szegedy Rezső a horvát Zrínyi Miklósról írt tanulmányában a szigeti ostromáról szóló horvát népköltészetrel foglalkozott, mint például *Vazetje Sigeta grada* című műve Brno Karnaruticótól, *Adriai tengernek Syrenáiájá* Zrínyi Miklóstól és horvát adaptáció Zrínyi Pétertől, és *Ban Mikloš Zrinski u Sigetu gradu*, két bugarštica Bogišić gyűjteményéből. Szegedy Rezső szerint a horvátokat nagyon érdekelte a Sziget ostroma eseménye, mert a törökök elleni harc elsősorban a horvát néptől származott, így a legtöbb Zrínyi Miklósról és szigeti ostromáról szóló alkotás inkább a horvát költészetben került bemutatásra mint magyarul. Nincs elég adat annak megítéléséhez, hogy szigeti ostroma és eleste mennyire ragadta meg a magyarság lelkét, míg a horvátok számára ez a téma jelentette a mű megírásának fő területét, amit korábbi szövegrészek is alátámasztanak. Kitért az illírség korára is.¹⁰¹ Abban az időben a költők ismét Sziget és hőse ostromával foglalkoznak. Zrínyi Miklós koncepcióját éppen az illírség fontossága miatt kellett megváltoztatni, vagy egy új, a történelmi valóságnak nem megfelelő vonással gazdagodni, ami az illírség idején a történelmi érzés hiányához vezetett. A költők Zrínyi Miklóst a Magyarországtól független illírek bajnokaként dicsérik.¹⁰²

Bajza József értekezésében amellet érvel, hogy a következő okok miatt kell visszatérnie ehhez a témához. Ugyanis Szegedy tanulmánya után új dalok láttak napvilágot, amelyekhez Szegedy Rezső nem nyúlt, néhány régebbi dal kimaradt tőle, néhányat pedig szándékosan elhanyagolt. Azóta a délszláv népepika felfogása is megváltozott, ami azt jelenti, hogy új szempontok kerültek előtérbe. Bajza József úgy véli, hogy át kellett dolgozni néhány

¹⁰⁰ Jung, K., 1987–1988, 339

¹⁰¹ Horvát irodalmi, kulturális és politikai mozgalom (→ horvát nemzeti újjászületés) az 1830-as évek elejétől az 1850-es évek elejéig

¹⁰² Szegedy, R., 1915, 413

horvát népköltészeti művet Sziget hőséről. Szó esik a bugaršticéről, a Muravidéki Énekeskönyv Pjesma o Sigtu-járól, foglalkozik Karnarutić életével és munkásságával, a Zrínyi családdal való kapcsolatával, valamint Cserenkó Ferenc krónikáját elemzi.¹⁰³

Utánuk Jung Károly foglalkozik ezzel a témával. Kutatásai elsősorban Zrínyi balkáni népköltészeti hagyományának vonatkozásaira irányulnak. Jung Károly szerint Szegedy Rezső 1913-ban megjelent tanulmánya után Bajza József 1937-ben foglalta össze a rendelkezésére álló adatokat, kiegészítve az időközben talált adatokat. Jung Károly Bajza dolgozatát tartja a legpontosabb magyar kutatói értekezésnek Zrínyiről és Szigetről. A dolgozat 1956-ban jelent meg Kiss Károly fordításában.¹⁰⁴ Klaniczay Tibor a balkáni Zrínyi-hagyományról is beszél. Đuro Novalić magyar filológiai adatokkal foglalkozik. Josip Kekez pedig az 1566-os Szigetveszély hatását vizsgálja a délszláv népköltészetben. Kekez azokra a költői népművekre hivatkozik, amelyek korábban magyarul, ill. a horvát filológia, bár nem ismeri a magyar filológia adatait, de még Novalić tanulmányait és könyveit sem tudja.¹⁰⁵ Jung Károly úgy véli, hogy a szigeti csatával és Zrínyi Miklóssal kapcsolatos horvát kutatások nem veszik figyelembe a témával kapcsolatos újabb magyar szakirodalmat, és fordítva. A legújabb horvát kutatások még mindig úgy vélik, hogy az eredeti horvát jelentés Cserenkó munkája, és az abból készült latin fordítás (Budina munkája) lényegében igaz, akárcsak az ezen alapuló modern német és olasz változat. Magyar kutatók publikálták az egyetlen ismert Cserenkónak tulajdonított kézirat magyar fordítását (amelyet glagolita másolatban fedeztek fel a XX. század elején), összehasonlítva Budina latin változatával. Kiderült, hogy nem hű fordításról, hanem átdolgozásról van szó, amibe Budina más adatokat is beletett, sőt szöveget is hozzáfűzött, így a latin „fordítás” utolsó része további olyan eseményeket is tárgyal, amelyekről a glagolita kézirat nem tesz említést. A horvát kutatás úgy véli, hogy a Cserenkónak tulajdonított jelentés kéziratának vége elveszett, így az a rész a horvát szövegkiadások végén található budai latin „fordításon” alapul.¹⁰⁶ Jung Károly kitért a kajkáviai énekeskönyvre (pjesmarica) is, amely a kajkáv-horvát történelmi költészet része. Kiemeli, hogy az énekeskönyv hovatartozása évtizedek óta heves vita tárgya szlovén és horvát kutatók között. A Pjesmarica énekeskönyvet kommentálja Lőkös István is, aki Olga Šojat megjegyzéseit figyelembe véve vizsgálja meg a Pjesma o Sigtu című vers tartalmát. Lőkös István szerint a versnek nincsenek horvát változatai, nem von le merész következtetéseket és nem vizsgálja azt az esetleges magyar-

¹⁰³ Bajza, J., 1937, 10–21

¹⁰⁴ Jung, K., 2004, 181

¹⁰⁵ Ibid.

¹⁰⁶ Jung, K., 2004, 179-180

horvát komparativizmus tükrében.¹⁰⁷ Hadrovics László 1944-es magyar-délszláv kapcsolattörténeti füzetében röviden kitért rá, és bemutatta egyes szövegek valódi vagy lehetséges magyar származását, de kutatásainak eredményei a mai napig nem érdekelték a horvát irodalomtörténészeket. Később Bori Imre beszélt róla Horvát kajkávai énekeskönyv magyar eredetű dalokról című dolgozatában. Ennek köszönhetően került lefordításra a két énekeskönyv, az *Oženil se jeden mlad junak* és a *Cantio de matrimonio*, amelyek a kortárs magyar és a horvát-kajkav költészet kapcsolatára utalnak.¹⁰⁸ Mivel azonban Bori Imre nem találta meg magyar elődeit, nem készített elemzést *Pjesma o Sigetu* című versről.¹⁰⁹ Fodor Pál és Varga Szabolcs Szulejmán és Zrínyi Miklós halálával, Bene Sándor pedig Szulejmán halálával foglalkozik a Zrínyi epikában.

5. A kajkáv énekeskönyvekről (pjesmaricákról) általában

A régebbi kajkavai irodalom nem volt kiemelkedő szerepe a horvát irodalom történetében az 1930-as évekig. A régebbi kajkavai irodalom tanulmányozásának első tudományos alapjait Franjo Fancev¹¹⁰ (1882 – 1943) csak a huszadik század harmincas éveiben rakta le. Őt számos fontos tudós mint *Vladoje Dukat*, *Olga Šojat*, *Zvonimir Bartolić* követte, akik értékes műveket hagytak hátra, de még ezek a munkák is megkövetelnek bizonyos javításokat és kiegészítéseket.¹¹¹ Minden, amit a harmincas évekig a horvát irodalom hivatalos történetében a kajkavai szóbeli és írott irodalomról írtak, félreértések és értékelések eredménye, mert a szerzők sokszor nem értették a kajkavai szöveget. A megjegyzéseket rendszerint anélkül hozták létre, hogy ténylegesen érintkeztek volna az általuk írt művekkel.¹¹²

Az elmúlt évszázadok horvát kajkavai énekeskönyvei között Franjo Fancev az Akadémiához készített jelentésében két énekeskönyvet, azaz kézzel írt énekeskönyvet, a *Prekomurska énekeskönyv (pjesmarica)* és a *Pavlinska pjesmarica* (Murántúli énekeskönyv, vagy Pálos énekeskönyv) című könyveket is felsorolt, amelyeket a Felsőoktatás és tanulmányi

¹⁰⁷ Jung, K., 2004, 185

¹⁰⁸ Lőkös, I., 1997, 172

¹⁰⁹ Jung, K., 2004, 185

¹¹⁰ Horvát könyvtáros, filológus és irodalomtörténész volt. Nagyszerű tudományos és újságírói produkciójából kiemelkednek a Fancevlje szülőföldjének kajkavai beszédéről szóló dialektológiai művek, valamint az addig elhanyagolt kajkavai reneszánsz előtti irodalom.

¹¹¹ Zvonar I, 2017, 30

¹¹² Zvonar I, 2017, 30

egyetemi könyvtárban Mariborban őriznek. Ott Franjo Fancev rövid ideig tanulmányozta őket, és leírta tartalmukat.¹¹³ Korábban ezt a tudományt Fran Kovačić¹¹⁴ (1867 – 1939) vezette be, és *I. Prekomurska pjesmarica*-t említették Slavić M. 1923-ban megjelent Prekomurje című könyvének recenziójában.¹¹⁵ E két énekeskönyv közül a régebbi eredete vagy a 16. század végén, vagy a 17. század felére datálható, a fiatalabb pedig a 18. századból származik. A régebbi énekeskönyvet könyvtár katalógusába egyházi énekeskönyvként vagy himnuszoskönyvként (később az úgynevezett régebbi *I. Prekmurska-énekeskönyv (pjesmarica)*), vagy a régebbi *Prekomurska-énekeskönyvként* említették. Fancev a Maribor-énekeskönyvnek nevezte, Olga Šojat¹¹⁶ (1908-1997) a Prekomurska-énekeskönyvnek nevezett, és Vilko Novak¹¹⁷ (1909 – 2003) martjani énekeskönyvnek nevezett.¹¹⁸ Ezen világi dalok miatt itt elhanyagolták a *Crkvena pjesmarica* (vallásos vagy egyházi himnuszos könyv) nevet, és elfogadták a *I. Prekomurska pjesmarica* nevet, amely zárójelben szerepel a katalógus leírásában.¹¹⁹ A régebbi horvát irodalomra támaszkodva az énekeskönyv minden bizonnyal Muraközkhöz tartozik, és benne olyan verseket találunk, amelyek 1593-ból származnak. Egyikük, a *Pjesma o Sigetu* című vers, amely biztos kissé később készült, az 1566-os évszámot viseli, míg a másik, *Cantio de matrimonio* vers kétségtávol megmutatja számunkra létrehozásának évét, 1534 -et és a szerző nevét, Andreas Šajtićot. A *I. Prekomurska énekeskönyv* világi dalai azokat a társadalmi rétegeket képviselik, amelyeknek egyes dalokat szánnak, és ez megnyitja az énekeskönyvek eredetének magyarázatát.¹²⁰

Fancev nem biztos a kézirat életkorában, és ebben a szövegben az 1643-as évet feltételezi. A fiatalabb Prekomurska énekeskönyv létrehozásának pontos évét 1756-ban adja meg, és kijelenti, hogy csak vallásos énekeskönyveket tartalmaz. Ebben a szövegben egyértelműen kijelentik, hogy mindkét kézirat többnyire a 16. századi kajkaviai szellemi költészetet tartalmazza, részben pedig régebbi.¹²¹ Ezen énekeskönyvek nyelve és az *I.*

¹¹³ Fancev F, 1936, 165-168

¹¹⁴ A 20. század első felének egyik legfontosabb szlovén filozófusa és az első szlovén tudományos filozófiai munka szerzője.

¹¹⁵ Špoljar K, 1977, 201

¹¹⁶ Šojat Olga horvát irodalomtörténész és filológus volt.

¹¹⁷ Szlovén szlavista és néprajztudós, a Muravidék történetének és nyelvének a vend nyelvnek napjainkban is jelentős, elismert kutatója.

¹¹⁸ A kézirat a maribori könyvtár tulajdona. Ma az olvasók rendelkezésére áll e kézirat bibliofil kritikai kiadása, amelyet Vilko Novak (1909-2003) szlovén etnológus és irodalomtörténész a sajtónak készített Martjanska énekeskönyv címmel. Az *I. Martjanska énekeskönyv* név konkrétabb, és megkülönbözteti ezt a kéziratot a ma ismert és pontosabban ismertett prekmurjei énekeskönyvek százaitól, és azért készült, mert a kötet egy bizonyos Legen Miklós tulajdonában volt 1710-ben Martjanacból (Murska Sobota közelében) újranyomatott szövegeket eredeti formájában és az ő szövegeinek átiratait. A másik részen a szövegeket azonban kiegészíti más, fiatalabb, énekeskönyvek felvételeivel, így a gyűjtemény tartalma nem hiteles.

¹¹⁹ Špoljar K, 1977, 199

¹²⁰ Bartolić Z, 1982, 25

¹²¹ Zvonar I, 2017, 30

Prekomurska énekeskönyv számos verse alapján, amelyek megegyeznek *Pavlinski zbornik* 1644-ből és Ščrbačić 1687-ből származó énekeskönyvéből. Fancev megállapította, hogy két vers, amelyek maribori énekeskönyvben találhatóak horvát származásúak.¹²²

Janko Glase tanár katalógust készített *I. Prekomurska énekeskönyvével* kapcsolatos információkról a tanulmányi egyetemi könyvtárban Mariborban. A katalógus leírás szerint a *I. Prekmurska énekeskönyv* 5 részre oszlik, 532 megőrzött oldala van, többnyire vallásos énekeket tartalmaz, de a 4. és 5. részben világi jellegű dalok is vannak.¹²³ Az első három rész egyházi énekekből áll mint *Cantiones Adventus et Natales*, *Cantiones Quadragesimales et Paschales*, *Cantiones Pentacostales*. A negyedik részt egy egyházi himnusz különböző dalai követik (*Cantio de Rakoczio, dal Mária Magdolna-ról*). Az ötödik részben pedig egy ismeretlen szerző *Szigetről szóló dala (Pjesma o Sigetu című vers)*, egy galambról szóló dalok, részegség elleni dalok, hogyan tanítja a férj a feleségét, Andreas Šajtić 1534 -es *Cantio de matrimonio-ját* és két szerelmes versét.¹²⁴ Ezen világi dalok miatt itt elhanyagolták a *Crkvena pjesmarica* nevet, és elfogadták a *I. Prekomurska énekeskönyv* nevet, amely zárójelben szerepel a katalógus leírásában.¹²⁵ Az *I. Prekomurska pjesmarica* leírása kiegészíthető Fran Kovačić néhány információjával. Ő szerinte ez a különböző időkből származó különböző kéziratok gyűjteménye, és hogy van benne némi próza. A kézirat egyik helyén van egy feljegyzés is arról, hogy az énekeskönyvet használták az egyházban és az iskolában, de a pontos felhasználási időt nem említik.¹²⁶

Janko Glase leírása szerint az a valódi év, amely az *I. Prekomurska énekeskönyvben* még ma is szerepel, szabad szemmel nem olvasható bizonyossággal, mert később tulajdonosa, a martijaneci Nikola Legen lefedte 1710-ben. Később Fran Kovačić vagy 1549-et vagy 1649-et látott, Fancev pedig először 1643-at, később pedig 1593-at. Ezen énekeskönyv és néhány 16. századi kajkaviai vers alapján, amelyek nem biztos, hogy horvátról magyarra fordították-e, vagy fordítva, ugyanez a kutató arra a következtetésre jutott, hogy a kajkaviai horvát művek a reformáció előtt, más irodalmi műfajok mellett, világi és főleg egyházi költemény volt.¹²⁷

¹²² Špoljar K, 1977, 200

¹²³ Bartolić Z, 1982, 25

¹²⁴ Špoljar K, 1977, 201

¹²⁵ Špoljar K, 1977, 201

¹²⁶ Špoljar K, 1977, 201

¹²⁷ Špoljar K, 1977, 201

Már az első feltételezett év kapcsán Fancev szerint az *I. Prekomurska énekeskönyv* a horvát kajkaviai költészet általánosan ismert legrégebbi gyűjteménye, mert a *Murántúli énekeskönyv*, vagy *Pálos énekeskönyv* 1644-ben, Šćrbačićé énekeskönyv pedig 1687 -ben íródott. Az *I. Prekomurska énekeskönyv*, a *Murántúli énekeskönyv*, vagy *Pálos énekeskönyv* és Šćrbačić énekeskönyv kéziratai, valamint az 1701-ben először kinyomtatott *Cithara octochorda*¹²⁸ gyűjtemény valóban cáfolhatatlanul bizonyítja, hogy a Kajkavian költészetet Horvátországban jóval e gyűjtemények létrehozása előtt megkezdték.¹²⁹

Franjo Fancev után tanítványa, Olga Šojat¹³⁰ művei 1941-ben jelent meg. Munkája során, a legnagyobb figyelmet a régebbi kajkaviai irodalom tanulmányozására fordította. Ezáltal egy nagyszerű művet hozott létre, amely elkerülhetetlen alapként és lendületként szolgál minden későbbi kajkaviai irodalom kutató számára. Első munkáját a kajkaviai irodalmi kifejezéssel kapcsolatban 1941-ben tette közzé a *Nastavni vjesnik* újságban, az utolsót pedig 1991-ben a *Kaj* folyóiratban.¹³¹ Ez szükségessé tette a régebbi horvát irodalom tudományos rendszerezését és tanulmányozását.¹³² Az eddigi legrégebbi ismert kéziratot kajkaviai versgyűjteményhez, az *I. Prekomurska énekeskönyvhöz*, Franjo Fancev rossz nevet kezdett használni. Mielőtt a Prekmurska pjesmarica o betú nélkül íródott volna, amit később más kutatók, például Zvonimir Bartolić is használt.

Az egyik tartományt Szlovénia északkeleti részén Prekmurjének hívják (a nagyobb városok Murska Sobota és Lendva), így az énekeskönyvet csak Prekmurska -nak lehetett nevezni, ahogy a szlovén irodalomtörténészek írják. Amikor 1973-ban kiterjedt áttekintést tett közzé a gyűjteményről¹³³, Vilko Novak kritizálta őt, és megjegyzésében azt mondta, hogy ezt a kéziratot a prekmurjei nyelvjárás sok eleme miatt be kellett volna vonni a szlovén irodalomba.¹³⁴ Ekkor Olga Šojat nem támogatta professzorának, Fancevnek azt a véleményét,

¹²⁸ A mű 1701 -ben jelent meg. Ez az első nyomtatott mű, amely valódi képet ad korának latin és kajkaviai szellemi költészetéről Észak - Horvátországban.

¹²⁹ Špoljar K, 1977, 201-202

¹³⁰ Šojat Olga horvát irodalomtörténész és filológus volt. Horvát és német szakon végzett a Zágrábi Egyetemen. Tanulmányokat írt a színházterületről, és a horvát illirizmus témáival foglalkozott, de alaputatásai az eddig elégtelenül feldolgozott horvát kajkavian írással kapcsolatban. A szövegek kritikus válogatásával és értelmezésével recenziókat készített az olyan énekeskönyvekről, mint a "*Ludbreška énekeskönyv*", a "*Prekomurska énekeskönyv*". Kritikus kiadást is készített a Hrvatski kajkavski pisci című könyvében szereplő írókból és művekből. Különleges népszerűsége tett szert a *Kaj* magazinnal való együttműködése révén.

¹³¹ Az első lap „A hunyadi család” című kajkaviai dráma és német forrása - az újságban: *Nastavni vjesnik* 50, Zágráb, 1941, 298 - 301), és az utolsó Neralić Miklós - a horvát kajkaviai dráma új neve (2.). (Folytatás az utolsó számból) - a *Kaj* XXIV / 4 folyóiratban. Zagreb, 1991, 19 - 34

¹³² Zvonar I, 2017, 30

¹³³ Šojat O, 1973, 176 - 213

¹³⁴ Novak V, 1973-1974, 212 - 217

hogy ezek horvát kajkaviai versek, de a végső ítéletet a horvát nyelvészekre bízta, akik erre nem reagáltak. A Sziget 1566-os ostromáról és bukásáról szóló nagyon hosszú szöveg átírásakor, amelyet epikus költeménynek nevez, a szerző több versben panaszkodik a kétértelműségekre. Ez a szöveg, (amely ritmikusabb próza, mint költésze)t, és nagyszerű jelentést képvisel a szigeti tragédiáról, ma már csak Cserenkó Ferenc krónikájában olvasható, amellyel szinte szó szerint egybeesik tartalmával, kivéve, hogy a krónikát Zrínyi Miklós kamarása írta. E két kézirat összehasonlításakor minden kétértelműség eltűnik.¹³⁵

Három felfedezett kajkaviai kéziratot énekeskönyv a 16. és 17. századból, valamint a *Cithar octochord*¹³⁶ vallásos versgyűjteménye, amelyet a 17. század folyamán publikálásra készítettek, lehetővé teszik számunkra, hogy még a 16. század előtt is érzékeljük a kajkaviai költészet nyomait. Mivel ez a három kézirat és a *Cithara octochord* vallásos versgyűjteménye nagyon bőséges, arra lehet következtetni, hogy Horvátországban a Kajkavian a versek nem csak kivételesen születtek, a költészet nem csak alkalomszerűen ápolt, hanem az akkori élet szerves része. Ezért az ilyen jellegű kéziratok, mint az említett három énekeskönyv, bizonyára több is volt abban az időszakban, de az idő és a hosszú távú használat megtette a dolgát, ezért elhasználódtak és eltűntek. Ha csak ez a három létezne, és ha mind a három túlélne - ez valóban így lenne.¹³⁷

Hadrovics László értekezést tartott az énekeskönyvben magyar eredetű dalokról, majd Bori Imre említette erről a Horvát kajkaviai énekeskönyv magyar eredetű dalok című dolgozatban. Ennek köszönhetően fordították le az *Oženil se jeden mlad junak* című vers és a *Cantio de matrimonio* című vers két énekeskönyvet, amelyek a kortárs magyar és a horvát-kajkaviai költészet kapcsolatára utalnak. Egyetérthetünk Bori Imre kijelentésével, miszerint élhetünk azzal a feltevéssel, hogy vannak magyarról fordított vallásos és szerelmes dalok. Ezt sugallja egyrészt az erdélyi énekeskönyv jellege - hiszen éppen a Dunántúlon fellelt daloskönyvek hasonló típusúak mint az Olga Šojat által bemutatottak, -, másrészt pedig az, ahogyan a magyar versek szerepelnek a horvát kódexben, mivel minden okunk megvan azt feltételezni, hogy több ilyen kéziratot könyv létezett, amelyben magyarból fordított vagy magyar és horvát versek is voltak.¹³⁸ Elmondható, hogy a Sigről szóló vers az *I. Prekomurska énekeskönyvből* egy horvát kajkaviai mű a 16. századból, amely a horvát-magyar szimbiózis

¹³⁵ Zvonar I, 2017, 30

¹³⁶ Špoljar K, 1977, 202

¹³⁷ Špoljar K, 1977, 202

¹³⁸ Lökös, I, 1977, 172

jegyében fejlődik, és amely a korábbi szövegektől (Judita, Vazetje) kissé eltérő versformát támogatja.¹³⁹

5.1. Az I. Prekomurska énekeskönyv formális elemzése

Az I. Prekomurska énekeskönyv azon részeinek írói, amelyekből a válogatás készül, minden bizonnyal művelt emberek, talán még magasan képzettek is voltak. Az írástudók néhány kisebb hibájából, amelyeket az *I. Prekomurska énekeskönyv* kéziratában találtak, könnyen megállapítható, hogy ez a rész és talán az egész énekeskönyv olyan másolók munkája, akiknek régebbi sablon állt a rendelkezésükre. Például a *Szigetről szóló vers* vagy *Pjesma o Sigtetu* minden bizonnyal át van írva ebben a kéziratban, és ezt két hely is megerősíti, ahol egy szóval egészítik ki a szöveget: az egyikben (Tertia pars, 6. versszak) az írástudó zárójelbe tette a *Taon* nevet, amelyet a versfordító, ahogy ő maga mondja azon a helyen, nem akar nevet adni.¹⁴⁰

Zrinski Nikolauš dva neprijatela imeše,
Jeden mi beše v kralevom tabori,
Drugi mi beše pri Hercegu v Međimorje,
Da ne ščem zato vun imenuvati. (Taon)

(Tertia pars, 6. versszak)¹⁴¹

A másodikban (Quarta pars, 25. versszak) az írástudó a *paro* szót értelmezte, zárójelben is, a *paro/dušo* (magyarul: *lélek*) szóval:

Pod Sigtom pogine prvi Carov sestranec,
Za njim Car jednomu bašo glavno vseče,
Drugoga pak pod Sigtom s puškom prestreiliše.
I sam turski Car paro (dušo) ondi spusti.

(Quarta pars, 25. versszak)¹⁴²

¹³⁹ Špoljar K, 1977, 203

¹⁴⁰ Špoljar K, 1977, 203

¹⁴¹ Špoljar K, 1977, 217

¹⁴² Špoljar K, 1977, 222

Itt a *paro/dušo (lélek)* szó akkuzatív egyesszámban írt kajkaviai nyelvjárásban.

Mivel az *I. Prekomurska énekeskönyv* kézírata nagyon bőséges, és több írástudóból állt, különböző korokból és helyszínekről, minden bizonnyal hosszabb idő alatt jött létre. Ezt az eredeti, eddig olvashatatlan évtől eltekintve megerősíti a Rakockiról szóló vers, amely utolsó verseiben 1657-ben keltezett, és Nikola Legen keltezése 1710-ben. Nikola Legen aláírásával azt akarta tanúsítani, hogy egy bizonyos időben ő volt az énekeskönyv tulajdonosa, de ma egy szakértő grafológiai összehasonlítás azt mutathatja, hogy ő is írástudó vagy átíró, ami megerősíti, hogy a régi gyűjtemény már az ő idejében is létezett.¹⁴³

Az *I. Prekomurska énekeskönyv* megfejtésekor különös figyelmet kellett fordítani a kézirat azon oldalaira, ahol a hosszú használat vagy esetleg a nedvesség hatására a szélek helyenként elhasználódtak és elhalványultak. Ezenkívül bizonyos betűket vagy egész szavakat nagyon nehéz olvasni, mert a szöveg egyes másolói az oldalak széleihez szorultak, és ez bizonyíték arra, hogy a verseket amatőrök írták át. Az ilyen, nehezen olvasható vagy olvashatatlan részleteket a szövegből származó jelentés és a szükséges nyelvtani forma szerint töltik ki vagy rekonstruálják. A betűket vagy szavakat szögletes zárójelben helyezték el. Azoknál a verseknél, amelyeknek nincs címe a kéziratban, vagy amelyekhez az első vers *Cantio alia* vagy hasonló jelzéssel van ellátva, ebben a kiválasztásban az adott vers első verse kerül címként (szögletes zárójelben), és az említett jel sor alatt szerepel, például:¹⁴⁴

[PJESMA O SIGETU] című vers

„[.]

[.] Čakovom turni.

Vagy

[TUŽIM VNOGO BOGU...] című vers

Vagy

[OŽENIL SE JE JEDEN MLAD JUNAK...] című vers.

¹⁴³ Špoljar K, 1977, 202

¹⁴⁴ Špoljar K, 1977, 202

A kisebb és nyilvánvaló transzkripciós hibákat átvitték a kiválasztott szövegbe a megfelelő formában, és a hibásnak vélt űrlapot a régi írásmódban a sor alatt kellett megadni. Ezenkívül figyelmeztet néhány nehezen olvasható szóra így nem teljesen biztos, hogy jól megfejtettek, majd néhányat, amelyek tipográfiai hibának tűnhetnek az olvasó számára, és néhány helyen, ahol a jelentés nem világos:¹⁴⁵

Ježuša zakriknoše sigečki junak

I vrata otpreše; Zrinski naprej [ide].

Kod je godi išel, vse doli leteše,

Vnogo turskih glav ondi doli opa.

(Quarta pars, 10. versszak)

[ide] (magyarul: megy) – ez a szó olvashatatlan, de feltételezhető¹⁴⁶

A kéziratban minden új versszak elejét nagybetűvel, néhány esetben pedig behúzott vonallal jelölik, a versszak végén pedig az *Ámen* szó szerepel. Az erősebb költői benyomás és a válogatás tartalmának könnyebb megértése érdekében a szöveget úgy közvetítik, hogy minden vers külön sorba kerüljön. Az összes itt megjelent verset áthelyezték a modern helyesírási öltözékbe, nyelvtani írásjelekkel.¹⁴⁷

Tehát Olga Šojat tovább mozdította az *I. és II. Prekomurska énekeskönyvek* kutatási állását, amelyet Fancev Franjo kezdett, és utána újabb előrelépést tett a kutatásban Zvonimir Bartolić. Bartolić úgy véli, hogy Észak-Horvátországban az énekeskönyvek sokáig nem voltak valódi verseny nélkül a gyengébb irodalmi élet miatt, még akkor sem, amikor megjelent *Cithara Octochorda* nagy nyomtatott énekeskönyve 1701-ben.¹⁴⁸ A kérdés, amelyen Olga Šojat megbotlott, hogy az *I. Prekomurska énekeskönyv* és a *II. Prekomurska énekeskönyv* horvát vagy szlovén irodalomhoz tartozik, Zvonimir Bartolić később újra vizsgálódik. Ez a kérdés azért merül fel, mert ezen énekeskönyvek létrehozásának pontos helye és ideje nem ismert, így nincs bizonyosság a nyelv meghatározásával kapcsolatban. A szlovén

¹⁴⁵ Špoljar K, 1977, 203

¹⁴⁶ Špoljar K, 1977, 203

¹⁴⁷ Špoljar K, 1977, 203

¹⁴⁸ Frndić N, 1993, 104-105

irodalomtörténész, Vilko Novak professzornak a fő vitája az volt, hogy ezek az énekeskönyvek nem horvátok, hanem szlovén. Azonban nem volt jó alapja egy ilyen kijelentésnek, mert nem foglalkozott magának az énekeskönyvnek a lexikai elemzésével. Fancev úgy véli, hogy a dalok nyelve alapvetően horvát kajkaviai Muraközi-Drávamellék (horvátul: Podravina). A másolók megváltoztattak néhány dolgot, vagy talán el is rontották a nyelvet, mert a sablonok nem voltak elég világosak számukra. Bartolić támogatta Ivan Zvonar kutatását, és azt állítja, hogy az I. Prekomurska énekeskönyv nyelve alapvetően a muraközi nyelvjárásokhoz tartozik. Fontos, hogy Zvonar foglalkozzon a ei diftongus problémájával, amely alapján Novak azt állította, hogy a vitatott dalok szlovénok. Zvonar kijelenti, hogy ugyanez a diftongus szerepel muraközi nyugati nyelvjárásaiban is, pl. leipi, reiči, teilo (magyarul: szép, szavak, test) stb. szavakban, míg Zvonar az *l* mássalhangzó megjelenését az *lj* helyett a középső Muraköznek tulajdonítja.¹⁴⁹ Ezen beszélve egyike sem valósult meg következetesen az *I. Prekomurska énekeskönyveiben*, ami az írástudók felületességének tulajdonítható. A Prekomurska énekeskönyvek nyelvének említett jellemzőihez hozzá kell adni a diftong ou-t pl. *stou, toužila* (magyarul: száz, panaszkodik), amely muraközi északnyugati részén található.¹⁵⁰

Bár Ivan Zvonar elemzéssel megállapította, hogy az *I. Prekomurska énekeskönyv* a régi horvát-kajkaviai irodalomhoz tartozik, Bartolić mégis nyitva hagyta az ajtót a további kutatások számára. Szerinte a régebbi *I. Prekomurska énekeskönyv* nyelvének alapja Észak-Muraköz, Csaktornya-Stridovári környékének nyelve. Ekkor az énekeskönyvek a régebbi horvát-kajkavai irodalom és a Zrínyi énekeskönyvek nyelvéhez tartoznak, amelyek a horvát nyelv hagyományaira, valamint a horvát protestáns irodalom hagyományaira épültek. Az *I. Prekomurska énekeskönyv* különleges rétegét a versek átírása során felmerült lexikai újítások képviselik.¹⁵¹

Végül a szlovén bibliográfustól származnak olyan információk, amelyek szerint több mint hatvan Prekomurski kéziratos énekeskönyv létezik, Vilko Novak pedig akár száz énekeskönyvről beszél, és óvatosságra int az énekeskönyvek eredetével kapcsolatos végső ítéletekben.¹⁵²

¹⁴⁹ Frndić N, 1993, 104-105

¹⁵⁰ Frndić N, 1993, 104-105

¹⁵¹ Frndić N, 1993, 104-105

¹⁵² Frndić N, 1993, 104-105

5.1.1. *Pjesma o Sigetu* című vers elemzése

Már említésre került, hogy 16. század végén vagy XVII század elején az úgynevezett *Prekomurska énekeskönyv* létezett, amelyben *Pjesma o Sigetu* című vers is található. Ennek a dalnak egy változata megjelenik a bugaršticában is, amelyet a Kotori-öbölben írtak a 18. század elején.¹⁵³ A *Pjesma o Sigetu* című vers az egyik legrégebbi kajkaviai szöveg, amelyet az irodalomtörténészek a 16. század végére vagy a 17. század elejére helyeznek el. Kézírtos formájában őrizték meg az Egyházi énekeskönyv gyűjteményben, és a maribori könyvtárban található. Néhány más világi jellegű szöveggel együtt az *I. Prekmurska pjesmarica* részeként szerepelt a katalógusban. A szigeti csata ábrázolása, amelyet az *I. Prekomurska énekeskönyv* tartalmazott, az esemény egyik legrégebbi irodalmi visszhangja, és a gyűjtemény legjelentősebb versének tekinthető. A *Pjesma o Sigetu* című verset kajkaviai nyelvjárásban írták, valamint az antológia szövegei, és a horvát irodalmi örökséghez tartozik.¹⁵⁴ Az átíró a elmagyarozott számára néhány ismeretlen szót a szöveg szélén, pl. *Paro/dušo - (lélek)*. Az énekeskönyv tele van több írástudó feljegyzéssel, és valószínűleg hosszabb ideig tartott az elkészítése. A dalkönyv általános felépítése és a szöveg hossza alapján arra lehet következtetni, hogy ez egy feljegyzés, amely emlékeztetőül szolgál az előadásra.¹⁵⁵ A dalt tizenkettő szakaszban éneklük, amelyeket nem mindig helyesen írtak, és lovagiasan intonált hangulat és a feudális társadalmi különbségek mutatják, amelyekben a szereplőket különböző társadalmi osztályokkal azonosítják.¹⁵⁶

Zrinski Nikolauš hitro gori skoči

svojimi vitezmi, z lepimi hajduki,

i počne on pojti po širokom polje,

¹⁵³ Mijatović A, 2010, 117

¹⁵⁴ Pranjić I, 2016, 79

¹⁵⁵ Különböző célokkal készültek feljegyzések a szóbeli költészetéről különböző történelmi időszakokból. A *Povijesna tipologija zapisa hrvatskih usmenih tradicija* című megbeszélésen áttekintést nyújtanak a bemutatott szóbeli szövegek történelmi típusú feljegyzéseiről, többek között: 1. A szokásjogot kodifikáló jogi dokumentumok, 2. Népi költők kézzel írt énekeskönyvei, mnemonikus segédeszközként létrehozva, 3. Korai kezdeményezések a diákok bevonásával szóbeli szövegek rögzítésére, 4. A Matica hrvatska és a JAZU elméletileg megtervezett projektjei, amelyekben a gyűjtemény a korábbi részletes utasításokkal és kérdőívvel kapcsolatos, és végül 5. A hangos és későbbi audiovizuális rögzítés új technológiáinak kapcsolódó rekordok (Banov-Depope 2003: 28). A Prekmurska énekeskönyv és a benne írt példák a nyilvántartások második csoportjába tartoznak, amelyet kézzel írt énekeskönyvek jellemeznek, amelyek mnemonikus segédeszközként szolgálták az előadáshoz, és megalkotásuk megelőzte a szóbeli szövegek intenzív gyűjtését.

¹⁵⁶ Banov, E., 2018, 116

preik bistre Drave hitro mi šetuje.

(Prima pars, 9. versszak)

A *Pjesma o Sigetu* című vers eleje és valószínűleg a címe, e kézirat ötödik részének leghosszabb verse, vagyis a negyedik részben énekelt vers (1566) az I. Prekomurska énekeskönyv negyedik részének utolsó oldalán volt, amely nem létezik többé. A vers az énekeskönyv ötödik részében folytatódik, a vers elejéről egy vagy több oldal hiányzik, és az előző, elveszett versszak utolsó szavaival kezdődik, amely „*Csakovom (Čakovom) Turni*” feliratát tartalmazza.¹⁵⁷ Olga Šojat elmagyarázza, hogy a Szigetről szóló dal feltételezett énekese vagy szavalója uraknak nevezi hallgatóit, ami arra utal, hogy a dalt uraknak, a felsőbb osztályoknak, Zrínyi urainak szánták, akiknek a birtokában Csáktornya (horvátul: Čakovec), Stridóvár (horvátul: Štrigova), és Tündérlak (horvátul: Lapšina) volt.¹⁵⁸

A vers hiányzó kezdeti részén kívül még a vers végén található szöveg (a versszak végétől számítva a 7. versszak előtt) hiányzik.¹⁵⁹ A lapok, amelyekre ez a vers íródott, jól megmaradtak, a kézirat nyomtatott, szinte szép, világos és könnyen olvasható. Bár a vers hiányos, a kézirat megőrzött ötödik részének több mint egyharmadát foglalja el. Úgy tűnik, ezt a dalt énekelték vagy elénekelték, valamilyen hangszer kíséretében. A a versben több helyen megismételt motívum miatt, Olga úgy vélte, hogy a szöveget énekléssel vagy legalábbis recitatívan adták elő, ami az énekes költészetre jellemző. Az első versszak első sorában az énekes-dalszerző ezt mondja diákjának: „Dobra ma gospoda, na kraci vam povem”, illetve: „Jó uraságok, elbeszélem néktek röviden.” A harmadik rész hasonlóan kezdődik: „Dobra ma gospoda, do konca poslušajte”, illetve: „Jó uraságok, végezetül hallgassátok.” Végül a negyedik rész egyik utolsó versszakában ismét megszólítja közönségét. A mentett szöveg szótaggal horvátul -vem (magyarul mondom) kezdődik, amely valószínűleg megint a povem (megmondom) szó vége („(...)vem / od cara Solimana i od njega smrti“), és ezt megerősíti a vers végének harmadik szakasza, amely teljes egészében így szól¹⁶⁰:

Ma leipa gospoda, na kraci vam poveim

¹⁵⁷ Pranjic I, 2016, 79

¹⁵⁸ Zvonimir B, 1982, 25

¹⁵⁹ Špoljar K, 1977, 203

¹⁶⁰ Lőkös I, 2014, 38

Od Sigeta grada, od cara Solimana

I od dobrih junakov, od Zrini Mikloša,

Koga so začeli od davnja žaluvati.

(Quarta pars, 3. versszak a vers végéről)

Jó uraságok, néktek röviden szólok Sziget váráról,

Szulejmán szultánról,

és a derék hősookról, s Zrínyi Miklósról,

akit régtől fogva kezdtek gyászolni.

Ezen példák alapján Olga Šojat úgy véli, hogy ez utalhat a vers felépítésére. Tehát ez a motívum állhatott az elveszett versrészek kezdetén. És az od davnja (régóta, régtől fogva) szavak, az itt említett strófa utolsó verse, valóban döntő számnak tűnnek, így talán úgy is értelmezhetők, hogy a vers nem a szigeti csata után keletkezett közvetlenül. Nem tudták ennek az énekeskönyvnek a pontos eredetét, de feltételezik, hogy az énekeskönyv a 16. század végén íródhatott.¹⁶¹ Fancev úgy véli, hogy az *I. Prekomurska énekeskönyv* 1593-ban született. Imre Bori szerint egyes verseket a 17. század második felében énekeskönyvbe írtak át. Olga Šojat arra a következtetésre jutott, hogy a fent említett utolsó előtti harmadik versszak alapján a szöveget jóval az ostrom után hozták létre.¹⁶² Mindezek alapján a vers kiadója a *Pjesma o Sigetu* című verset az ostrom egyik legrégebbi irodalmi adaptációjának tartja, és ezért az énekeskönyv egyik legértékesebb műemlékének.

A *Pjesma o Sigetu* című vers értelmezése hiányos lenne, ha nem vesszük figyelembe a téma egyéb horvát nyelvű irodalmi feldolgozásának kontextusát. Ennek a versnek a jelentőségét elsősorban Cserenkó Ferenc krónikája *Sziget megszállása és elfoglalása* (horvátul: *Podsjedanje i osvojenje Sigeta*) és Brno Karnarutić *Sziget várának elfoglalása* (horvátul: *Vazetje Sigeta grada*) összefüggésében kell vizsgálni.¹⁶³ Ha összehasonlítjuk ezeket a műveket a *Pjesma o Sigetu* című verssel, akkor hasonlóságokat és különbségeket találunk, mert e mű névtelen szerzője jól ismerte elődei, íróársai műveit. Természetesen Cserenkó Ferenc rövid

¹⁶¹ Špoljar K, 1977, 203-204

¹⁶² Špoljar K, 1977, 204

¹⁶³ Lőkös I, 2014, 38

története nem tartalmazhat minden apró részletet, de megtartja a fontosabb eseményeket. Már az első részben felfedezhetjük a motívumok hasonlóságát. Az ötödik versszak szerint Zrínyi boldogan várja Szulejmant a szigeti várban („*veselo caka*“ - "*vidáman várja*"), de csak egy *megettért ember* (horvátul: *poturica*), vagy Szulejman utódja érkezik, azzal a hírrel, hogy a *török császár* (horvátul: *turski car*) Sziget vagy Pozsony elfoglalására készül. Például Cserenkó és Karnarutić művében a megettért ember helyett a *kém szót* (*spicli, besúgó*) használják, ami a muzulmán hitre tért keresztény.¹⁶⁴ A megettért emberek vagy kémek ilyen megjelenítése gyakori volt az észak horvát régiókban és Szlavóniában. A Szigethez vagy Pozsonyhoz való török előkészületekről hozott hírek esetében nyilvánvalóan látnunk kell a Sziget-Eger alternatív változatát Cserenkó krónikájában, amely valószínűleg megváltozott a szigeti erőd szájhagyományában¹⁶⁵:

„Na 15. dan unija dojde uhoda ka gospodinu Zrinskomu, ka povidá istino da je vidil carovu vojsku na Sarajevi i da je po njoj hodil, i da joj je dužina na dvi milje zemlje, i da je glas da ide pod Seget ali pod Eger, i da čini načinjati moste pri Petarvaradinu na Dunaju.“¹⁶⁶

(Podsjeđanje i osvojenje Sigeta, Ferenac Črnko)

A szultán seregének átmenete a tiszta Dráva száraz hídjára (*gyors Dráva, száraz hídján*) szintén Cserenkó krónikájára utal, amely három versszakból áll. Az egyik versszak tartalmazza Zrínyi támadását¹⁶⁷:

Preik bistre Drave svega suha mosta,
Čres njega je prišal Carov silen sestranec,
Ki pred njim hodi na dwei mili zemle;
Moreš ga razbiti svojimi hajduki“.¹⁶⁸

(Prima pars, 7. versszak)

¹⁶⁴ Lőkös I, 2014, 39-40

¹⁶⁵ Lőkös I, 2014, 39-40

¹⁶⁶ Pranjić I, 2016, 19

¹⁶⁷ Lőkös I, 2014, 40

¹⁶⁸ Špoljar K, 1977, 212

„Opet dojde uhoda iz tabora turskoga i povida da se vojska brodi na Dravi pri Vitovu na ladjah, i kikodir ju prehajaju Turci, da sproti idu na Budin i da ondi pri Šikloušu prespavaju.“¹⁶⁹

(Podsjedanje i osvojenje Sigeta, Ferenac Črnko)

A leírás új eleme, hogy a támadás hőse nem Alapi Gáspár, Kobács Miklós, Patacsics Péter, Vuk Papratovics¹⁷⁰, mint Cserenkó és Karnarutić műveiben, hanem maga Zrínyi aki kora hajnal megtámadja őket, a török Dráván való átkelésnek hírére és levágja unokatestvérének fejéte:

Zrinski Nikolauš hrlo gori skoči
Svojimi vitezmi, z leipim hajduki,
I počne on pojti po širokom polje,
Preik bistre Drave hitro mi šetuje.
Jedno jutro rano, išče pred zorjami,
Kroto navidiše na preklete Turke,
Ondi je razbiše i vnogo dobiše,
Carovomu sestrancu glavo odsekoše,
Z velikim veseljem k Sigeto pojdoše.

(Prima pars 8.-10.)

Talpra szökkent akkor Zrínyi Miklós gyorsan
sok jó vitézével, derék hajdukokkal,
s indult is már nyomban az széles mezőbe,
át a sebes Dráván, fortéllyal sietve.
Egyik kora reggel, még napkelte előtt,
éppen csak sejtette az átkozott törököt,
sokakat levágott, sokat rabul ejtett,
s fejét vette ottan szultán fivérének,
S nagy vígan megtére a Szigeti várba...

(Prima pars, 8.-10. versszak)

¹⁶⁹ Pranjić I, 2016, 19

¹⁷⁰ Pranjić I, 2016, 19

A támadó a levélben először békés szavakkal próbálta meggyőzni a védőket, hogy adják meg magukat¹⁷¹:

Vnogokrat mi Car Zrinskomu lista piše

I z leipom rečjom Sigeta prosaše:

„Ako li ga ne daš, hočem ga sam vzeti,

Bolje bi ti ga vezdaj z mirom dati“.

(Secunda pars, 6. versszak)

Az epizód kompozíciós funkciója nyilvánvaló: a dalszerző szerint ui. a szultán úgy dönt unokatestvérének halála végett, hogy ostrom alá veszi Szigetet. Egy másik, az események alakulása szempontjából fontos indíték a következő versszakban fordul elő, amelyben a szultán megjósolja halálát Szigetben:¹⁷²

Žalosten beše za svega sestranca,

V žalosti reče vernim svojim bašom:

„Jaz sem štel pojti k motnomu Dunaju,

Pod leipi Beč varaš, da to nebo vezdaj,

A meni je pojti pod trden Siget grad,

Ondi je meni mo dušo spustiti“.

(Prima pars, 10. – 11. versszak)

Bánat dúlja lelkét fivére halálán,

hű basáinak szól, elmondva bánatát:

Akartam indulni széles nagy Dunához

Bécs városa alá, de ez másként lesz most,

erős Sziget vára alá kell sietnem,

hogy majdan alatta kiadjam a lelkem.

(Prima pars 10-11.)

¹⁷¹ Frndić N, 1993, 94

¹⁷² Lőkös I, 2014, 41

A vers második részében (Secunda pars) érdemes két szegmenst vizsgálni - ismét Cserenkó krónikájának és Karnarutić, a Sziget várának elfoglalása kontextusában. Az egyik az árkok és mocsári nádasok megtöltése gyapjúval, fával, rózsával az ostrom sikeréhez. A második a levélváltás volt Zrínyi és Ferdinánd között. Korábban Cserenkó krónikájának szövege a következő szól:

„Na 10. dan agusta, ča je u subotu, počese Turci veliki varoš stari s trih krajev trti patantijami, i janičari se bliže zakopaše k varošu i u novi varoš, ki je bil pogoril, patantije dopeljaše i odonle počese trti stari varoš.” („ 10. Kolovoza koji je padao na subotu, Turci su počeli pucati iz triju topova, a janjičari su stigli bliže gradu, a u novom gradu, koji je gorio, vukli su topove i odatle počeli pucati stari grad. „)

„Augusztus 10-én, ami szombatra esett, a törökök az óvárost kezdték lőni ágyúkkal három oldalról, és a janicsárok közelebb sáncolták el magukat a városhoz, és az újjvárosban pedig, amely leégett, az ágyúkat oda vontatták és onnan kezdték lőni az óvárost.

Aznap korán reggel, Ali-Portuk sáncaitól a belső várig gátat és töltést kezdtek építeni, nagy fatuskókat kezdtek maguk elé dobni, hogy a törököt közelebb hozzák a városhoz napról napra. Egyetlen török sem vonhatta ki magát a gát építéséből, mindegyiknek fát és rózsát kellett cipelnie, de a tevék és a teherhordó lovak és szamarak nem tudtak egész nap állni, így a mocsár tele volt törökkel, tevékkel, lovakkal és állatokkal.¹⁷³ [...] minden nap közelebb jutottak a várhoz [...] Minden gáton egy erődöt csináltak zsákokból, amelyek gyapjúval voltak tele; és a janicsárok ezekből az erődökből kezdték lőni a vár palánkját [...] ¹⁷⁴ Karnarutić is átvette ezt a motívumot, így fontos eleme az ostrom leírásának. A negyedik versben Szokolovics Mehmed, a szultán elégedetlenséget közvetítve az alattvalókra, általános támadásra szólít fel a hadseregek ellen, ami aztán "az első magyar kárt okozta" a kastélybna élő embereknek¹⁷⁵:

Zokol grada vodu na stran otpustiše;

Gdi biše vode val i živine pića,

¹⁷³ Pranjic I, 2016, 25

¹⁷⁴ Pranjic I, 2016, 25

¹⁷⁵ Lökös I, 1997, 177

Tu osta blatni kal i našim nesrića.
Tada krov kositi počeše sa svih stran.
Tokoje nositi svakoga kitja gran;
Tu se vriće pune i kratke i duge
Bunbaka i vune i svake haluge.
Ni bil velik ni mal ni toke dobrote
Ki bi milost imal znet biti s rabote,
Da sve vojske sila, i mladi i stari,
Na blato je nosila tih takovih stvari
Nit otle odašla trpeći trud i glad,
Dočim ni nadašla visinom Siget grad.

(Cetvrti dil 851-863.)

Várároknek vizét cseppig elvezették.
Az ároknek vizét itta minden állat
S bajunkra ott most már rút mocsarak álltak.
Ekkoron a nádast szépen lekaszálták,
Aztán odahordták a fák lombos ágát,
Aztán kisebb-nagyobb zsákokat is hoztak,
Tömtek bele gyapjút, kórót s füvet hordtak.
Tisztnek, katonának nem volt annyi dolga,
Hogy eme munkától egy elmaradt volna,
S már a sereg java: fiatalok, vének
Nagy-nagy bátorsággal mind odamenének,
S nem tágítván innét; mind éhezett, fáradt,
Míg el nem érhatték magos Szigetvárat.

(Cetvrti dil 851-863.)

(Kiss Károly fordítása)

A *Pjesma o Sigetu* című verse szerzője Karnarutiéhoz hasonlóan a szultán elégedetlenségének leírásával kezdi az események elbeszélését, majd részletesen leírja a török sáncok menetét, utalva a szigetiek hősi helyzetére ebben a szakaszban¹⁷⁶:

¹⁷⁶ Lőkös I, 1997, 177

To mi zasliša silni car Soliman,
Kako mu družina ze vseh strani gine.
Onda zapoveda dvema svojima bašoma,
Da ona skrb nosita na Siget varaša.
Ino tako reče prekleti turski car:
„Ako ti je, baša, tvoja glava draga,
Tako mi vzemi Sigeta varaša,
Da jas ga hočem sam z janičari vzeti”.
Skrb mi on nosi, te prekleti baša,
Lekmesto veseli vsi Turci postaše
Ino počese sigečko grabo zakopati
Z vunom ino zemlom, na vse štiri strani.
Na jagno pojdoše sigečki junaci,
S puškami ondi vnogo postreilaše.
Dobri Sigečanje batrivno se držaho,
Vnogo turskih glav ondi dolu opa,
Sigeta grada prošnjom ino molbom
Silnoga Cara vero zalagajoč.
Velika nesreča vu Sigetu posta,
Ar preklete vune nembreše vkončati,
Ni prahom ni ognjom nemreše zažgati,
Ni s patancijami nemreše razvaliti.

(Secunda Pars 11-16.)

Meghallván a rossz hírt erős Szolimán cár:
serege hogy pusztul szerte a falaknál.
Két basájának ő akkor ekképp szóla:
legyen gondjuk immár Szigetnek városa.
És akkoron így szól átkozott török cár:
„Hogyha a te fejed kedves néked basa,
úgy ma légyen nekem Sziget elfoglalva,
avagy magam veszem be azt jancsárimmal.”

Nem is késlekedik az átkozott basa
betömni az árkot, ezt adja parancsba,
s nem is maradt sok víz a nagy várárokbá'.
Lett is a töröknek akkor vidámsága.
Meg is kezdték nyomban betömni az árkot
Gyapjával és földdel mind a négy oldalon.
Rohamra mentek ott a szigeti hősök,
puskáikkal akkor öltek sok törököt.
A jó szigetiek hősiiesen vívtak,
sok török feje ott akkoron lehulla.
Nem hittek a császár álnok kérésének,
Sziget feladását kérő könyörgésnek.
Nagy szerencsétlenség a szigetieknek,
hogy az átkos gyapjút pusztítani nem lehet,
puskaporral, tűzzel sem tudják gyújtani,
sem ágyúk tüzével megsemmisíteni.

(Secunda Pars 11-16.)

A fenti szakasz szerint a szövegíró Zrínyi levelét helyezte el a műben, amelyet a királynak küldött. Miszerint sziget védőjét a város feladásának gondolata foglalkoztatja, mert a törökök szilárd falakat építettek, és további ellenállásuk kilátástalannak tűnt. A levél szövegét egy kétsoros elbeszélés vezette be, amelyben Zrínyi levelet küldött Ferdinánd királynak, ami történelmi tévedés, mivel I. Ferdinánd 1564. július 25-én meghalt, és a Sziget ostroma idején fia Miksa, aki Szulejmán katonai inváziójának kezdete után a császári sereget is Győr alatt vezette.¹⁷⁷

A következő versszakban, amely már tartalmazza Zrínyi levelét, olvasható, hogy a szigeti védő segítséget kért Maximilian királytól (*Miksa királytól kéri a segítséget / I to te prosim kralj Maksimilijan*). Ezután folytatva az elbeszélő szöveget, ismét arról beszél, hogy a levelet Ferdinánd király megkapta (*Lista mi je prijel sam kralj Ferdinánd*), és megbeszéli Zrínyi kérését tanácsadóival (*poče gospodi govoriti*), és elküldi neki vissza a választ. A vers harmadik részében a 2. és 3. szakaszban a szerző következetesen továbbra is Ferdinándot nevezi uralkodónak, amikor Zrínyi újabb levelet küld az ostromlott várból. Ferdinánd neve a

¹⁷⁷ Lőkös I, 1997, 178

22. szakaszban is szerepel a szöveg 4. részében, ahol a szultán megsiratja Zrínyi halálát, majd levágott fejét janicsárjaival együtt elküldi Ferdinándhoz (*Vzemite jo vi, moji janicari, // ino jo nesite Ferinado kralju ...*). Ezek az anakronizmusok két összefüggő dologgal magyarázhatók. Az első, hogy Olga Šojat úgy véli, hogy e vers szerzője legalább egy-két évtizeddel Sziget 1566-os ostroma után írta ezt a művet, a történelmi források mellett a szájhagyományra támaszkodva. Másrészt, ez a hagyomány egy viszonylag rövid időszakra kiterjedő helyzetet tükröz, amelyben több hónapig két királya volt az országnak, I. Ferdinánd és az ő fia Miksa. Miksát 1563. szeptember 8 -án koronázták királlyá, de trónra lépése csak 1564. július 26 -án, az apja halála utáni napon történt meg.¹⁷⁸

Maga az anakronizmus nem játszik fontos szerepet a vers összeállításában, a szerkezet kialakításában és a levélben elhangzottak árnyalásában. Ez inkább a király és az udvari tanács tükröződése és válasza lesz. Ferdinánd akar segíteni Zrínyinek, amint az az idézetből kiderül (*Gospoda pocese tolnace ciniti, vagyis: az urak tanácskozni kezdtek sor világosan erre utal*), de az udvári tanács másképp gondolja. Azt gondolják, hogy Zrínyi már minden segítséget megkapott, nincs értelme a főhadsereget Sziget elé vinni és az életüket kockáztatni. Ezt követően I. Ferdinánd király válaszul meghívja Herceg testvérét, hogy menjen Grazból Babocsba Sziget segítségére.¹⁷⁹

Miután Zrínyi megkapta levelüket, nem tehetett mást, mint beszédet mondott hadseregének, amelynek lényege, hogy saját bátorságukon kívül csak segítséget várhatnak az Úr Istentől. A további olvasás során látható, hogy Zrínyi hiába keresi és várja az ígért segítséget, és nem lát mást, csak a törökeket, akik pusztítják a vár területét¹⁸⁰:

Zrinski Nikolauš lista beše pisal

Ferdinando kraljo k motnomu Dunajo:

„Ovo ti vezdaj jas na znanje dajem,

Da hočem varaš Turkom ostaviti.

I to te prosim, kral Maksimilijan,

Ako ščeš zročiti Sigeta varaša,

¹⁷⁸ Lőkös I, 2014, 42-43

¹⁷⁹ Lőkös I, 2014, 42-43

¹⁸⁰ Lőkös I, 2014, 42-43

Šetuj vezdaj ti Sigetu na pomoč,
Ako ne ščeš, kralj, kvara vadlupati.
Ar so vso grabo okoli opustili,
V grabi je vode ne nikaj ostalo.
Okoli varaša grabo so zakopali
Z blatom ino z vunom ti prekleti Turci”.
Lista mi je prijel sam kralj Ferdinand
Ino mi počne gospodi govoriti:
„Pojdimo mi vezdaj Sigetu na pomoč,
Ako hočemo vu njem prebivati”.
Gospoda počese tolnače činiti
Ino počese kralju govoriti:
„I kaj vezdaj fali Zrinskemu Miklošu,
Vede smo vse dali, kaj je godi prosil.
To dobro znamo, kaj Sigeta ne vzemo,
To se je sporo v Sigetu prestrašil.
Da čakajmo mi pri Dunajo Cara,
Ne zgubimo glavo pod Sigetom gradom”.
Zrinskemu nazaj Ferdinand otpisa:
„Ovo sem pisal Hercegu, bratu memu,
Da bi on šetuval na pomoč tebi
Od Nemškoga Graca dolu g Bogovišču”.
Zrinski Miklošo lista donesoše,
I sam ga prije ino vetak reče:
„Batrivni bodite, sigečki junaci,
Hoče nam vezdaj Gospon Bog pomoči”.

Zrinski Nikolaus levelet írt akkor
Ferdinánd királynak a zavaros Dunához:
„Íme mostan néked én tudtadra adom,
feladom a várost, a törökre hagyom.
Kérlek tehát király, jó Maximilián,
ha Sziget városát tartani akarod,
indulj Sziget felé segítséggel nyomban,
ha nem akarsz, királyom, lenni kárvallott.
Most itt minden árkot körül lecsapoltak,
árkokban immáron csepp vizet sem hagytak,
a város árkait körül betemette
gyapjúval és sárral átkozott törökje.”
Ferdinánd király a levelet hogy vette,
ekképp szólott nyomban az uraságokhoz:
„Menjünk tüstént Sziget alá segíteni;
hogyha benne tovább akarunk maradni.”
Ám az uraságok tanácsot tartottak,
és király uruknak ekképpen szólottak:
„Mi baja van még most Zrínyi Miklósunknak,
megadtuk már neki, amit csak kért, mindazt.
Várjuk a Dunánál törökök császárárt,
nehogy fejünk vesszen a szigeti várnál.”
Visszaírt Ferdinánd válaszul Zrínyinek:
„Íme megírtam most herceg fivéremnek,
induljon el s vigyen segítséget nyomban,
Német Grác városból, alá, Babócsába.”
Vitték a levelet Zrínyi Miklós úrnak,
s ahogy azt átvette, csak ekképpen szóla:
„Bátrak legyetek ti szigeti vitézek,
mert csak az Úristen segíthet bennünket.”
Zrínyi felmentőit leste minden napon,

de egy lélek sem tűnt fel a láthatáron,
csak törököt látott - mindennap harcoltak -,
rontották a várost, mindent pusztítottak.

(Secunda pars 17-25.)

Az ismeretlen költő bensőségesen szól Zrínyi nevében Maximilian királyhoz: „Šetuj vezdaj ti Siget na pomoč”, mert Sziget védelmi területe veszélybe került: „V grabi je vode ne nikaj ostalo”. És akkor a diplomácia működött, akárcsak ma, visszafogottsággal, gondolkodással, és végül azzal a döntéssel, hogy nem megyünk Sziget bizonytalan védelmébe¹⁸¹:

Da čekajmo mi pri Dunaju Cara,
Ne zgubimo glavo pod Sigetom gradom.

Ahogy manapság a politikai pártok hatalomért küzdenek Horvátországban, akkoriban a feudális értékek voltak azok, amelyek miatt Szigetnek nem küldtek segítséget. A védelemnél fontosabb volt a rivalizálás¹⁸²:

Zrinski Nikolauš dva neprijatela imeše,
jeden mi beše v kralovem tabori,
drugi mi beše pri Herceg u v Međimorje,
da ne ščem zato vun imenuvati.

A levélnek ezt a motívumát nem említi Cserenkó krónikája vagy Karnarutić műve.

Ez a dal is az ostrom előtti állapotot tükrözi. Zrínyi pontosan látja, hogy mi következik, elemzi állapotát és tisztában van saját sorsával, mint hű alany, kötelességéből levelet ír a magyar királynak.¹⁸³ Bár a levél hangvételét a szövegben szereplő alanyok hűsége diktálja, ugyanaz a megközelítés és lemondás van, amit az énekeskönyvben szereplő dal szerzője mondott: "csak

¹⁸¹ Frndić N, 1993, 94

¹⁸² Frndić N, 1993, 95

¹⁸³ Lőkös I, 2014, 45

az Úristen segíthet bennünket" (*hoce nam vezdaj Gospon Bog pomoči*). A szigeti küzdelem új eleme az a motívum, ahol Zrínyi felajánlja gyermekeit, és hogy az ő fia Zrínyi György levelet küld az uralkodónak. Sem Cserenkó, sem Karnarutić nem beszél Zrínyi György szigeti tartózkodásáról, és arról sem, hogy a szigeti hős korábban hasonló feladatot bízott fiára. Zrínyi fiát a dal első részében mutatták be egy énekeskönyvben. A ma ismert első pontban azt olvashatjuk, hogy Zrínyi, amint értesült a szultán érkezéséről, levelet küldött a királynak, akkor arra kérte, hogy siessen serege alatt a veszélyeztetett szigetre. Azt mondta, hogy hagyja a levelet György fiára, és hogy vigye el a Duna-parti királyi táborba¹⁸⁴:

Sinko moj dragi Juraj, pojdi mi ta kralju,
Vu njega tabor k motnomu Dunaju,
Da bom pisal lista, ino mi pasko nosi
Na svoje viteze vu Sigitu grado.
To sam moreš znati, sinko moj predragi,
Da ako sam Car Sigeta posede,
Da bi Siget bil ves železa zrezan,
Ne ostavi ga, neg ga hoče vzeti”.

(Pars prima 2-3. versszak)

Kedves fiam, Györgyöm, menj most a királyhoz,
táborába menj el áradó Dunához,
azt írom meg neki: viselje most gondját
-jöjjön vitézivel - jó Sziget várának.
Neked is tudnod kell, én drága gyermekem:
ha a császár maga megszállja Szigetet,
ha vasból volna is éppen megépítve,
nem hagyja azt nekünk, célja: megvétele.

(Pars prima 2-3. versszak)

Az énekes itt nem publikálja a levél szövegét, csak leírja a helyzetet, de egyértelmű, hogy a György által küldött levél még nem Szigetben, hanem korábban, Zrínyi előtt - a törökök

¹⁸⁴ Lőkös I, 2014, 45

érkezésének hírével - íródott.¹⁸⁵ Az elveszett levél hiányában csak feltételezhetjük, hogy az énekes által írt levél Csáktornyán íródott, amit megerősíthet a hiányzó levél plébániájáról készült töredékes részlet: "Cakovom túrni", azaz "Csáktornya". Zrínyi az énekes -dalszerző tudása szerint nyilvánvalóan "nagy sereggel", "horvát, magyar, szlovén úriemberrel" indult útnak Csáktornyáról Szigetvarra.¹⁸⁶

A kajkaviai ének betűmotívumainak gyakorisága valószínűleg abból a történelmi tényből fakad, hogy Zrínyi több levelet küldött Szigetből, törökökkel körülvéve, Batthyány Ferencnek, Nádasdy Tamásnak és Székely Márton Zrínyi dékánnak címezve; a szigetvári hős utóbbinak írta a siklósi csata menetét.¹⁸⁷ Klaniczay megemlíti, hogy 1566 augusztusában "deák Márton" (nyilvánvalóan ugyanaz, mint az előbb említett Székely Márton) már a kastélyban volt, és levelet küldött Zrínyi Györgynek a törökök által körülvett kastélyból.¹⁸⁸ Az elhangzottak alapján most feltételezhetjük, hogy a vers kajkaviai szerzője közel állhatott a Zrínyi családhoz, akik annak idején a Zrínyi család levéltárából származó anyagokra támaszkodhattak munkájuk megírásához.¹⁸⁹

A *Pjesma o Sigetu* című vers harmadik és negyedik része a vár ostromának és a bukásának történetét foglalja össze. A szerző főként olyan eseményeket ad elő, mint Cserenkó és Karnarutić, de bizonyos pillanatokban új elemeket vezet be a vers szövegébe. Ilyen a fent említett Ferdinándhoz írt, a harmadik rész elején olvasható levél (Tertia pars), amely ismét utal egy lehetséges párhuzamra Zrínyivel. Helyzetének kiszámíthatatlanságára utal. A levél két szövege között is markáns különbség van, mégpedig a királyi segítségnyújtás tekintetében. A vers kajkaviai szerzője továbbra is kéri Ferdinándot, hogy küldjön mentőhadsereget, míg a Szigeti veszedelem című levél ennek az ellenkezőjét állítja¹⁹⁰:

Nesi štel pojti varašu na pomoč,
Ja sem ga ostavil; da ako hočeš
Grada obraniti, tako šetuj vezdaj
Ino mi pomozi vu Sigetu gradu”.

(Tertia pars 4.)

¹⁸⁵ Lőkös I, 2014, 46

¹⁸⁶ Lőkös I, 2014, 46

¹⁸⁷ Lőkös I, 1997, 182

¹⁸⁸ Lőkös I, 2014, 46

¹⁸⁹ Lőkös I, 2014, 46

¹⁹⁰ Lőkös I, 2014, 46

Pjesma o Sigetu:

Nem jöttél sietve menteni a várost,
odahagytam tehát; újból kérlek én most:
ha Szigetnek várát akarod menteni,
igyekezzél alá segítséget hozni.

(Tertia pars 4.)

Szigeti veszedelem Mi segítségünkrül ne gondolj semmit is,
Mert az lehetetlen, látjuk mi magunk is;
De pogány törökben tehetsz kárt nagyot is,
Ha utána mégyen hadad és magad is.

(Tizenharmadik ének, 94. strófa).

A dal egyik másik versszakában a költő nem kevesebbet állít, mint azt, hogy Zrínyi Miklósnak két ellensége volt, az egyik a királyi táborban, a másik Hercegnél a muraközben, akiket a szerző nem akar megnevezni.¹⁹¹

Az új elem az énekben, énekben, a német szökése és árulása volt, amely nincs jelen Cserenkó és Karnarutic változataiban (*Jeden Nemeč odskoci // z Sigeta grada k caru Solimanu*). Sziget gyengeségeit feltárva Szolimánnak, a törökök elkezdtek titokban ásni, ahol a puszkapor volt elhelyezve a falak alatt¹⁹²:

Praih se ondi vužga, vse razno razmeta,

Sigečki junaci pod nebom leitaše.

Ez az epizód fontos része lesz a cselekménynek, mert az énekes-dalszerző azt mondja, hogy a szultán meghallgatja a tanácsokat (*A kaj Car vcini! Tolnače mu prime = A što car radi? Poslušajte savjet*).¹⁹³ Janicsárjai a kastély alá fúrnak, ahol a puszkapor felrobbant, és a pusztítás

¹⁹¹ Lőkös I, 2014, 47-48

¹⁹² Lőkös I, 2014, 48

¹⁹³ Lőkös I, 2014, 46

végzetes volt. A vers szerint a szigeti hős maradványai ötszázán voltak (*ih je petsto bilo*), ezt követően visszavonultak a belső várba. A *Pjesma o Sigetu* című sorozat vers szerzője úgy dramatizálja a cselekményt, hogy a törökök is megijedtek a robbanástól:

lekместо oni vsi gori zakriknoše

„Hala, hala, hala“ s tem velikom glasom.

(Quarta pars, 1. versszakasz)

Minden bizonnyal vagy költői vagy átírási csúszás van, mert „*Hala, hala, hala*” helyette nyilván „*Allah, Allah, Allah*“ állna kell. Mert az ijedt ember veszélyes pillanatban anyja és apja segítségül hívja mennyei teremtőjét, vagy földi szüleit.¹⁹⁴

A negyedik utolsó részben tragikus finálét énekelnek, amelyben Zrínyi és ötszáz lovagja hősi alakja emelkedik fel. Ezt a tragikus helyzetet kihasználva a törökök a végső ostromra készülnek, Zrínyi pedig, látva helyzetük reménytelenségét, beszél katonáival, elveszi gyönyörű tiszta atlaszát (*na lepe svite atlac k sebi pripase*), kezébe vesz két szablyát (*dvije viteški sabli na roke položiše*) és kitör a várból. Zrinski a lovagjaival beszélget¹⁹⁵:

„Večerjajmo vezdaj, ma leipa gospoda,
Zutra do te dobe hočemo večerjati
Pri Gospodni Bogi, vu njegovoj zmožnosti.
Veselo čakajmo mi te naše smrti,
Ko nam je strpeti za krščansko vero.
Nikad se ne vupajmo mi vu naše kralje,
Nego vu Krištuši, ki je kralj vsem kraljem,
More nas obraniti od hudih poganov.
Ne žalostimo se, neg veseli boidmo”.

(Quarta pars 4-6.)

Költsük el most urak, szépen vacsoránkat,

¹⁹⁴ Frndić N, 1993, 94-95

¹⁹⁵ Frndić N, 1993, 95

Holnap ilyenkor már úgyis estebédünk,

az Úristennél lesz az ő erejéből.

Várjuk halálunkat vidáman, hogy illik,

keresztény hitünkért szükség azt viselni.

Ne bízzunk mi semmit a mi királyunkra,

hanem Krisztusra, ki királyok királya,

ő fog megmenteni a gonosz pogánytól.

Ne szomorkodjunk hát, legyen ím vígságunk.

(Quarta pars 4-6.)

Zrínyi kitörésének leírása a versben csak tíz versszakra (7-16) korlátozódik, de annál hatásosabb. A szerző valószínűleg maga is részt vett a szigetvári csatában, és így valószínűleg kardforgató, aki saját tapasztalataira támaszkodhat a csatajelenetek festésében. Élénken elmeséli a cselekvés menetét Zrínyi beszédének beillesztésével¹⁹⁶:

Zrinski vu soboto rano se obleče,

On leipe svite atlac k sebi pripaše,

Dvei viteški sabli na roke položiše

Ino takajše taraskoga ščida.

Onako pojdoše, z dobrimi vitezi,

A v rokaj mi držaše gologa bodaša.

¹⁹⁶ Lőkös I, 2014, 49

Onako govori sigečkim junakom:
„Nosa zdaj gori, sigečki junaki,
Ne dajmo se mi zato zdaj poloviti,
Kak jedne piščence bodo nas lovili.
Nego veselo na sable pojdimo,
Onako pomerjemo, z Boga se ne spozabimo”.

Jezuša zakriknoše sigečki junaki
I vrata otpreše; Zrinski naprej [ide]
Kod je godi išel, vse doli leteše,
Vnogo turskih glav ondi doli opa.
Kak oni gosti dežd s puškami hitaše,
Sigečkih junakov vnogo postreilaše.
Sigečki junaci nazaj se vrnoše
I vnogo janičarov ondi pomoriše.
Zospet mi pojde dober Zrinski Mikloš:
“Vezdaj, vitezje, veselo pojdimo,
Nazaj se vrnimo, veselo pojdimo,
Polgi naše vere veselo pojdimo ».
Zrinski Nikolauš i tretič mi pojde,
Z dobrimi vitezmi, bodaša držeći,
Kod je godi išal, vse doli leteše.

Od Sigeta grada dalko se odseče.
Oh, ta nesreča, janičari ga streili
Vu viteško bedro, Zrinskoga Mikloša,
Na konji sedeči, z bodašom seikaše,
A drugi ga streili vu viteške prsi.
Prevelika žalost, gda tretič ga streili,
Vu viteško čelo ober samoga lica.
Doli opadne na to črno zemlo,
Ondi ga popaše ti prekleti Turci
Ino mu na mesti glavo odsekoše
Ino jo ponesoše k caro Solimano.
Zrinskoga vitezi vnogo se sekaše,
Preklete janičare vse je postreilaše.

(Quarta pars 7-16.)

Szombatnapon reggel átöltözött Zrínyi;
szép kék atlasz dolmányát magára ölti,
két vitézi szablyát ragadott kezébe
és egy tarack-ágyút állított, hogy védje.
Ekképp indult harcba derék vitézivel,
kivont éles kardja volt mindkét kezében.

Akkor ekként szólott sziget hőseihez:

„Nosza fel a harcra derék szigetiék,
ne hagyjuk magunkat rabként elhurcolni,
mint aprójószágot, úgy összefogdosni.

Vígan mindahányan ragadjunk most kardot,
így mutassunk példát, s hűséget az Úrhoz.”

Jézus! - kiáltanak a szigeti hősök,
megnyitják a kaput, Zrínyi jár előttök.

Amint ő kilépett, elhullottak sokan,
sok töröknek feje elvételten ottan.

Mint a záporosó, a golyók hullottak,
Sziget hőseiből lelőttek ott sokat.

Szigeti harcosok - ahogy visszatértek –
sok janicsárt akkor másvilágra küldtek.

Akkor újból rájuk rontott Zrínyi Miklós:

„Most én jó vitézim induljunk vidáman,
forduljunk most vissza, s majd rájuk vidáman,
hitvallásunk szerint induljunk vidáman.

Zrínyi Miklós kitör immár harmadjára,
derék vitézivel, meztelen szablyával.

Amint ő kilépett, sokan elhullottak,

de Sziget várától messzire sodródtak.
O, mely balszerencse: janicsár golyója
Zrínyi Miklós combját nyomban általjárja,
lován ülve ottan kardcsapás is érte,
másoknak golyója mellét megsebezte.
Ám a legnagyobb baj érte harmadjára:
homlokát és arcát golyó általjárta.
Akkor, hogy leesett a fekete földre,
megragadta testét átkozott törökje,
s fejét bizony helyben levágták ott nyomban,
szultán Szolimánnak vitték is azonnal.
Zrínyi vitézeit egy szálíg levágták,
gonosz janicsárok leölték mindnyáját.

(Quarta pars 7-16.)

Egy ismeretlen, régi filozófiai mélységű kajkaviai költő azt mutatja, hogy a csata tragédiája nemcsak a legyőzöttet, hanem a győztest is érinti. Összetétel szempontjából a negyedik rész néhány további verse érdekes. Az énekes szerint a szultán könnyezve fogadja Zrínyi halálhírét, akinek királyságot ígért (*sam tebi obecal Vogersko kralestvo*), de Zrínyi visszautasította (*Nesi veruval me Carove reci*), és nem hitte el Szulejmán szavát. Azután Szulejmán megparancsolja katonáinak, hogy vigyék Zrínyi fejét I. Ferdinánd királyhoz. Nem tudjuk, milyen egyéb utasításokat adott Szulejmán katonáinak, mert a szöveg több oldala hiányzik. A szerző azt is elmondja, hogy az első, aki a csatában meghalt, a császár unokatestvére (*Pod Sigetom pogine prvi carov sestranec*), azaz a szultán volt, a másikat puskával lőtték le Szigetben (*drugoga pak pod Sigetom s puskom prestrelise*), és végül maga a

császár is meghalt (*I sam turski Car paro [duso] ondi spusti*). Az ostrom alatt több ezer török is elveszett, és nem lehet tudni, hányan voltak (*Nikoliko jezer Turkov pomorise, // koterim racuna nisce nemre znati*), a szerző szerint nem volt olyan város, ahol annyi ember halt meg, mint Szigeten (*Neje ni pod jednim gradom toliko poginolo, // nego pod Sigetom vnogi pomorise*). A magyar veszteség még súlyosabb volt¹⁹⁷:

I naše gospode ondi vnogo poginolo,

Horvačke, slovenske, vogerske gospode,

Nemške, lendelske i čehške gospode

I dobri vajdove z dobrimi junaki.

(Quarta pars 28.)

A mi uraink is sokan elpusztultak:

sok horvát és szlovén és magyar urak,

német is és lengyel s a cseh uraságok,

derék vitézek is s velők jó vajdájok.

(Quarta pars 28.)

Ez a költői leírás a cselekvés epizódokkal tarkított csúcspontja, az ének befejeződése, amely példa az epikus helyzetek kauzalitáson alapuló elrendezésére. A vers a 16. századi magyar költészetből ismert reneszánsz hírnévvel zárul: Zrínyi Miklós, akinek halála sokáig keserű volt, Zrínyi megőrizte hírnevét és becsületességét bátorságával, hogy részt vegyen a törökök elleni harcban. Az utolsó szakasz egy közös 16. századi énekképlet, felszólítás az imára az Úrhoz, aki védelmet keres a pogányoktól¹⁹⁸:

Žalosne pesmi vezdaj nam se pojo,

¹⁹⁷ Lőkös I, 2014, 52

¹⁹⁸ Lőkös I, 2014, 53

A prvle so se nam veselo speivale.

Zato prosimo vsi Gospodna Boga,

Da nas obaruje od hudih poganov. Amen.

(Quarta pars 31.)

Panaszos az ének, amit elmondtam most,

pedig hajdan bizony a dal vígan szólott.

Kérjük hát mindnyájan ezért az Úristent,

a gonosz pogánytól oltalmazzon minket. Amen.

(Quarta pars 31.)

A *Pjesma o Sigetu* című vers lényegében két szereplőre épülő mű: egyrészt Zrínyi, másrészt Szulejmán. A védőket és az ostromlókat csak általánosságban említik: basák, janicsárok mozognak - névtelenül - egyrészt a hősök, horvát, magyar, szlovén, lengyel és cseh urak, másrészt hercegek. A Cserenkó krónikájából és Vazetje szövegéből ismert személyek kizártak, például Gapipár Alapi, Vuk Papratović, Ferenac Dando, Ivan Novaković, régi Lovrenac stb., Valamint Szokolovics Mehmed nagyvezír, Arslan Bašan, Tarali Mehmed, Beg Hassan és mások. A költő célja az volt, hogy hangsúlyozza a két fél nagyságát és az a tény, hogy bár rangjukban különböznek, a két értékes ellenfél szemben áll egymással. Ezt alátámasztja egy a szultán bánatát ábrázoló versszak Zrínyi halála után. Amely azt mutatja, ha Zrínyi engedelmeskedik a szultán követeléseink és feladja a várat, akkor Magyarország királyává válhatott volna. A két figura egésze és részletei is azt sugallják a diák és a vers olvasója számára, hogy a lovagias és erkölcsi fölény Zrínyi oldalán áll. Ez arra utalhat, hogy a költő közel állhatott a Zrínyi családhoz.¹⁹⁹

¹⁹⁹ Lőkös I, 2014, 54

Az említett költeményhez Josip Kekez ezt mondja: "A *Pjesma o Sigetu* című vers, az eredeti cím nélkül áll, örökölte a belső bugarščica költői tulajdonságokat: stilisztika, hangulat, lassú ritmus, szókincs, szintagmatika."²⁰⁰ A következőkben a szerző észreveszi ennek a példának a költői közelségét a *Ban Mikloš Zrinjski u Sigetu gradu* címmel *bugarščica*. Az említett bugarščicát a 18. század elején a Kotori-öbölben másolták egy régebbi kéziratból, és a zágrábi kéziratban hatszázharmincnyolcadik szám alatt található (*Zagrebački rukopis broj 638*), és kiemelkedő helyet foglal el a Zrínyi Miklósról szóló régebbi és archaikusabb versek között.²⁰¹ A szóbeli dalok a hosszú szabálytalan versekből, balladai hangulatokból és lovagias hangvétellűkből állnak. *Bugarščicának* nevezzük, és a kora újkor időszakhoz tartozik. A bennük lévő hősök pszichológiája úgy épül fel, hogy az intim, a magán- és a családi élet összefonódik a történelmi kontextussal, amelyhez a szereplők tartoznak, leggyakrabban az uralkodók és nemesek valódi történelmi személyiségei szerint formált hősök. Baltazar Bogišić publikálta az első átfogó írott példák gyűjteményét²⁰², és ennek a szóbeli szakirodalomnak az írásának történetét részletesen ismerteti a *Bugarščica* tanulmány²⁰³.

Josip Kekez az említett bugarščica antológiájában ezt a *Pjesma o Sigetu* című verset a lírai-epikus példák csoportjába sorolta. A szerző a legmagasabb minőségű bugarščica tipikus példáit balladáknak nevezte, és rámutatott, hogy ezekben a versekben a cselekmény a karakterek ábrázolásának funkciója²⁰⁴: A *bugarščica* nem fejleszti a cselekményt, az esemény elbeszélésére, vagy az epikus múlt vagy az epikus idők szereplőinek ünneplésére, a cselekvése nem a magból az epikus kiterjedtségbe és az epikus objektivitásba áramlik, hanem fordítva, hogy a cselekmény magja felé irányul. A *bugarščica* több esetben is felhasználja a történetet, de csak azért, hogy a választott motívumokat a lehető legügyesebben pszichológiailag árnyalja, és ezen a mesés alapon a lehető legjobban szemléltesse a belső, pozitív, de még negatívabb emberi tartalmakat.²⁰⁵ Sziget ostromának példája összefonja az esemény valódi történelmi idejét és a szóbeli költészet mitikus idejét, amelyben a leírt eseményt Szulejmán császár és a szürke sólyom beszélgetésének kezdeti helyzete hirdeti. Számos archaikus bugarščica ezzel a formaló eljárással foglalkozik mint például a legrégebbi rögzített bugarščica csak töredékekben jelenik meg az olasz *Ruggiera de Pazzienze Lo Balzino* című dalban, és antológikus vers

²⁰⁰ Kekez J, 1993, 40

²⁰¹ Banov E, 2018, 117

²⁰² Banov E., 2018, 117

²⁰³ Banov E, 2018, 117

²⁰⁴ Banov E, 2018, 117

²⁰⁵ Kekez J, 1989, 21

Margarita anyáról Baraković Villa slovinka című művéből. Ebben a versben a védő és a támadó közötti számbeli különbséget a sólymok és a galambok metaforikus kapcsolata mutatja²⁰⁶:

U njih ti se umutiše kako soko u golube,

Tu sve Turke vitezove pod sabljicu obratiše,

Ti Ugri banovi.

Malo bjehu ponaprijeda Ugričići projezdili,

Namjera ih nanije na veće jato vrlijeh Turak,

Te Ugre banove,

Na svakoga Ugričića dvadeset Turak dopadahu,

U njih bi se umutiše kako soko u golube,

Ti Ugri banovi.²⁰⁷

A rendelkezésre álló adatok mennyisége inkább jellemző a néptörténeti énekek poétikájára, mint a szóbeli epikák poétikájára. Bugaršticában a résztvevők nagyon ritkán jelenek meg, de a Sziget védelmezői és az oszmán hódítók közötti számbeli egyensúlyhiány, Zrínyi Miklós és harcosai hősiességének egyik legfontosabb mutatója. Ebben az összefüggésben ez a költői eljárás működőképes. Ez ugyanakkor az írott történelmi szövegek intertextuális hálózatosodásának bizonyítékai, művészeti, népi és hagyományos szóbeli irodalom. A szigeti hősről szóló szóbeli versek legrégebbi feljegyzéseinek példáiból látható, hogy elbeszélők vagy énekes-dalszerzőik, még akkor is, amikor valódi történelmi eseményekről énekeltek, erényeik hangsúlyozásával meg akarták mutatni a hallgatóknak a hős fontosságát a közösség számára. A néptörténeti ének poétikája ezt a szándékot fogja hangsúlyozni.²⁰⁸

²⁰⁶ Banov E, 2018, 117

²⁰⁷ Kekez J, 1989, 187

²⁰⁸ Banov E, 2018, 118

6. Zrínyi Miklós és Péter Adriai tengernek Syrenáiája rövid áttekintése

Száz évvel a szigeti csata után a magyar irodalom bemutatja Zrínyi Miklós *Adriai tengernek Syrenáia* című könyvét, melynek fő része a szigeti csata, a Zrínyiász néven ismert csata leírása. A könyvet testvére, Zrínyi Péter fordította magyarról horvátra, a hivatalosan használt nyelvre, vagyis mindhárom nyelvjárásra. A mű horvát nyelvű, és az *Adrijanskoga mora sirena* címet viseli. A nemzeti újjászületés előtt a legpazarabb nyomtatott horvát könyv. A barokk irodalomban a sirenáia/sellő a költő megtestesítője volt, és az Adria pedig tengerparti területekre hivatkozott Zrínyi család uralmában.²⁰⁹

Zrínyi Miklós költő az *Adrijanskoga mora sirena* című epikában említi: „Zrínyi Miklós kezének tulajdonítottam Szulimán halálát: horvát és olasz krónikábul tanultam, a törökök maguk is így beszéltek és vallják.” Amikor Zrínyi Miklós költő a krónika szót említi, valószínűleg történelmi versekre gondol, mert más költők is krónikának nevezik történelmi költeményeiket, mint Budin Sámuel, Tinódi Sebestyén.²¹⁰ Hörmann Kosta kiadott egy dalt a bosznia-hercegovinai Prozorban egy gyűjtőtől, aki egy délszláv mohamedán vallású énekestől hallott történelmi alapmotívumokban és fantáziadús romantikus elemekben és eseményekben gazdag dalát, amelyben Zrínyi Miklós bán elveszti a szigeti csatát és Máltára menekül.²¹¹ A könyv legfontosabb része a szigeti csata (epika Opsida Sigetska) leírása, valamint Zrínyi Miklós, dédnagyapjuk és társai hősi halálózása. Eleinte fordított, ragaszkodva az eredetihez, de az a befejezetlen fordítás a kéziratban maradt, majd újrakezdte - a költői ornamentikát és a díszes nyelvezetet mellőzve, olyan verseket komponált, amelyek a tanulatlanok számára is könnyen érthetők és megjegyezhetők. Nem tudtak olvasni, írni még kevésbé, de tudtak hallgatni és emlékezni és „szurkolni” kedvenc példaképeiknek, a haza szabadságáért és a keresztény civilizáció megőrzéséért harcolóknak.²¹² A dal alap gondolata ugyanaz, mint egész életének: a magyarság erkölcsi erejének, összetartozásának ösztönzése, az ország felszabadítása és a török anyagi hatalom megtörése. Példát ad ősenek éppen azzal, hogy viszonylag kevés anyagi erőt lehet rendkívüli erkölcsi erővel ünnepelni. Az *Adrianskoga mora*

²⁰⁹ Zagorec, Cs-J, 2009, 67

²¹⁰ Szegedy, R, 1915, 293

²¹¹ Szegedy, R, 1915, 294

²¹² Bratulić, J, 2016

Sirena című horvát adaptációjában Zrínyi Péter horvát büszkeségét, Horvátország iránti vonzerejét fejezte ki, a katolicizmus és az antireformáció felé fordult. Zrínyi Péter lelkes horvát volt, életkörülményeivel és törekvéseivel türelmetlen katolikus. A birtokosztás során Zrínyi Miklós magyarországi és Magyarországhoz közeli, Péter pedig horvátországi részeket választ.²¹³ Adaptációja elsősorban a horvát irodalomra, különösen Gundulić Ivanra van hatással.²¹⁴ Aztán a magyar epika és a horvát adaptáció között az a különbség, hogy Zrínyi Péter büszke horvát mester, és munkájával a horvát önbecsülést akarja emelni. Előszavában Horvátország és a tengerpart nemes hőseinek ajánlja a művet, és kifejti, miért tartották magyarnak testvérét, Zrínyi Miklóst. Az előszó megemlíti a "mi hazánkat", amely Horvátország Dalmáciával és Szlavóniával, és csak a horvát hősökre vonatkozik, a magyarokra nem, ami teljessé tette a feldolgozást. Adaptációjában Zrínyi Péter szereti hangsúlyozni, hogy bán Zrínyi Miklós horvát. Amikor a magyar epikában csak "Zrínyi" vagy "szigeti kapitány" szerepel, Zrínyi Péter ügyesen fogalmazza meg a "horvát bán" kifejezést. Azt is szereti hangsúlyozni, hogy a Sziget-hősök horvátok, és a hős magyar neve mellett átdolgozza horvátra, például az általa Hajdicsnak nevezett Hajdút, a Beriel nevet Bericsnek fordítja. Mindezek mellett Zrínyi Péter szereti hangsúlyozni, hogy a horvát lovagok védik Horvátországot, haljanak meg Horvátországért. A magyar epikában Zrínyi Miklós ezt mondja a bukott lovagokról: „Elfogyott az élet a drága hazánkért.”, A horvát átdolgozásban pedig „Horvátország védelmezőit” gyászolja a bán.²¹⁵ Átdolgozásában az antireformáció erős híve, amit sokkal nagyobb erővel fejez ki, mint a magyar epikában. Sokkal hívebben követte Karnarutiót a nemzet bűneinek listájában, mint a magyar epikában, és önállóan alkotta meg a verset. Említi a böjt tiszteletlenségét, az ünnepek elutasítását, a régi keresztény erények elhanyagolását. Ahol lehetőség adódik, a római egyház iránti elkötelezettségét hangsúlyozza. Ezért amikor a magyar költő a „szép keresztény hitet” említi, az átdolgozásban az „igaz római hit”, amikor az eredeti „keresztény hazaszeretetért” való harcot fejezi ki, az forradalmi „harc a hitért, a Szent Egyház anyánkért”. Eltérve attól a történelmi valóságtól, hogy Zrínyi Miklós megölte a szultánt, Zrínyi Péter elhatárolja magát ettől az átdolgozásában, így a jelenetet úgy alakította át, hogy a szultán meghalt, mielőtt Zrínyit elfogták vagy megölték.

²¹³ Szegedy, R, 1915, 406-407

²¹⁴ Szegedy, R, 1915, 409

²¹⁵ Szegedy, R, 1915, 410

Az *Opsida Sigetska* című verset Zrínyi Péter is lefordította horvátra.²¹⁶ Ezt a horvát adaptációt gyakran olvassák, és hatása alatt új művek születnek Zrínyi Miklósról és a szigeti csatáról.

²¹⁶Zagorec, CS-I, 2009, 67

7. Összegzés

Az évszázadok óta megőrzött és szóban közvetített történelmi eseményeket és történelmi hősokeket ábrázoló szóbeli epikus költemények jelentősége lehetővé tette a jövő nemzedékeinek, hogy továbbra is változatos szóbeli és írott formában ápolják a történeteket. A közösségekben a szóbeli költészet a mindennapi közösség része volt, és a hősokekről szóló történetek voltak a fő kiindulópontok. A szóbeli epikus daloknak a fennmaradásához olyan előadókkal és közönséggel kellett rendelkezniük, akik továbbra is ápolják a hagyományos előadásmódot.

Idővel a hősoke története megváltozott, mert az idő előrehaladtával a hőstettek egyes elemei feledésbe merültek és/vagy megváltoztak. Fontos történelmi személyeket vésték be a hagyományos epikus költészetbe, és a közösség kollektív tudatának részévé váltak. A keresztény-iszlám konfliktusokban részt vevő események és személyiségek sokasága, a szóbeli énekek éneklése készítette a kutatókat arra, hogy a 19. század végén és a 20. század első felében ciklusonként tanulmányozzák az írott hőskölteményeket, vagy a történelmi eseményekhez, hősokekhöz kapcsolódó jelentősebb tematikus eseményeket. A szóbeli költészet uralma a 19. században megelőzte a modern nemzetek megjelenését, így gyakran ugyanazok a hősoke énekeltek meg a különböző délszláv szóbeli-költői korpuszokat.

Horvátország és Magyarország egyik legfontosabb történelmi eseménye az 1566-os szigetvári csata volt. Sziget hősie védelme és Zrínyi Miklós halála mélyen megrázta kortársait. Ezt az eseményt a horvát és a magyar irodalom énekelte. Bár Zrínyi éveig bátran harcolt az oszmánok ellen, csak hősie halála tette híres európai keresztény hősie. Később az erősödő magyarosítás idején Zrínyit Leónidasz spártai hősiehöz hasonlították, és életéről és haláláról Szigetben számos irodalmi mű született. Zrínyi nézete az egyes korszakok ideológiai felfogásának megfelelően változott. A szigeti hősie halálesetek mély benyomást tettek a kortársra.²¹⁷ Zrínyi Miklós kultusza elkezdődött a horvátok, de a magyarok körében is. Ehhez irodalmi munkáikkal dédunokái Zrínyi VII. és Péter Zrínyi is hozzájárultak. Ez a történelmi esemény Zrínyi Miklóst ábrázolja, aki négy hónapig tartó ostrom után vesztette életét Sziget török hódítók elleni védelmében. Ez az esemény tette az epika hősét történelmi személyiséggé, akinek emlékére és eltökéltségére, valamint az esemény fontosságára az európai történelem számára emlékeznek, amelyet keresztény és muszlim énekesek énekeltek különböző kulturális körökben, az esemény különböző nézőpontjaiból. Az újságírók, írók és művészek rendkívül

²¹⁷ <https://www.matica.hr/hr/530/nikola-iv-subic-zrinski-27448/> (19. prosinac 2021.)

gyorsan reagáltak, és számos magazin heteken belül terjesztette a hírt Európa-szerte. Miután Zrínyi Miklós saját kezdeményezésére, sok horvát parancsnok hagyománya szerint tudatosan vállalta Sziget igen megerőltető parancsnokságát, Zrínyi bán a nemzeti és irodalmi emlékezetben rettenthetetlen, tapasztalt, bátor és méltó parancsnoknak bizonyult, akinek katonái átmennek a tűzön érte. Nevétől az ellenség is tartott. Sziget védekezésének kivitelezésében nem tántoríthatta el semmi veszély és a csábító török ajánlat a horvát részekre. Zrínyi Miklós és harcosai hősi halálát megpecsételték, és a világ legnagyobb parancsnokainak példaképei közé sorolták. A szóbeli költészet kutatása a népművészet iránti romantikus érdeklődés megjelenése óta főként költői példákban írt és összegyűjtött antológiákon alapul. Az ilyen iratok száma lényegesen kevesebb, mint a forgalomban lévő szövegek és változataik száma. Egyes jegyzetek irodalomtörténeti és esztétikai értékükről ismertek, és többször megjelentek szóbeli költészeti antológiákban, így a szóbeli kreativitás egyfajta kánonjává váltak. A Sziget és bán Zrínyi ostromáról szóló krónikák és epikus költemények példái számos kéziratban, azaz közvetlen tanúk és résztvevők történelmi vallomásaiban, nyomtatott és antológiai szóbeli költészeti gyűjteményekben található szétszórva. Ezért ez a téma jó alapot jelentett az írott és a szóbeli irodalom áramlatai közötti motivikus-tematikus stíuselemek beavatkozására, kölcsönzésére, cseréjére.²¹⁸

Ennek a dolgozatnak a kutatása során olyan korábbi feljegyzések kerültek felhasználásra, mint a Prekmurska énekeskönyv *Pjesma o Sigetu* című vers lírikus tízes példája, és a *bugarštica* a 18. századi zágrábi kéziratból, amelyek Zrínyi Miklóst az oszmánok ellen harcoló kereszténység képviselőjeként írta le uralma Európában. A legtöbb magyar kutató azt vette észre, hogy Zrínyi Miklós és Sziget történelmi eseménye váltotta ki a legnagyobb érdeklődést a horvát szerzők körében, mivel a katonák nagy része horvát területről származott, kisebb részük magyar és mások. Nem áll rendelkezésre elegendő adat az eseményről népköltészeti alkotásokról, ami a magyarok nagy érdeklődésére utalna, így a legtöbb alkotás inkább a horvát költészetben jelenik meg, mint magyarul. Magyar és horvát kutatók olyan horvát szerzők műveivel foglalkoztak, mint Cserenko Ferenc, Brno Karnarutić, Zrínyi Miklós és Péter.

Leginkább a kajkái irodalom, azaz a *Pjesma o Sigetu* című kajkái költemény tűnt ki a dolgozatban. A régebbi kajkáv irodalom nem volt túl népszerű a történelemben, de a 20. században mégis napvilágot látott, és a kajkáv irodalom számos művét kezdték tanulmányozni. Számos horvát kutató foglalkozott leginkább a kajkái énekeskönyv *Pjesma o Sigetu* című

²¹⁸ Banov, E, 2018, 128

költeményének elemzésével. Ez azonban számos félreértéshez vezetett az énekeskönyvvel kapcsolatban, mert sok kutató nem ismerte eléggé a kajkávai nyelvjárást. Az énekeskönyvben szereplő dal hovatarozása évtizedek óta heves vita tárgya Olga Šojat és Vilko Novak szlovén kutató között. A magyar kutatók eredményei az énekeskönyv egyes szövegeinek tényleges vagy lehetséges magyar származásáról nem érdekelték a horvát irodalmat. A vers elemzésekor arra a következtetésre juthatunk, hogy ez a mű két szereplőre épül, egyik oldalán Zrínyi Miklós, másik oldalán Szulejman áll. Ennek a munkának a célja a két vezető dicsőítése volt, különös hangsúlyt fektettek a társadalomban elfoglalt helyzetükre, mint két ember, aki egymás elleni harcra vezetnek. Azt azonban elmondhatnánk, hogy a Prekomurska énekeskönyv Pjesma o Sigetu című vers egy horvát alkotás a 16. századból, amely a horvát-magyar szimbiózis jegyében fejlődik, és egy kicsit másfajta költészetet támogat.

Az *Adriai tengernek Syrenáia* magyar és horvát változatában a szigeti csata és Zrínyi Miklós hősi halálának leírása is fontos szerepet kap. A különbség az volt, hogy Zrínyi Miklós költő inkább a magyarsághoz és az ország oszmánok alóli felszabadításához hajlott, míg a horvát feldolgozásban Zrínyi Péter Horvátország vonzerejét és büszkeségét hangsúlyozta. Az eseményt és annak hőseit, amelyeket a magyarok emlegetnek egyrészt csak azt látják benne, amit a történészek mondanak, mint például a nemes áldozatot a kereszténységért, a világhódító törekvést, a magyar Leónidasz halálát. A másik oldalon, a horvátok viszont előbb a magyar hőst, Zrínyi Miklóst ünnepelték, aki Bécsben a magyar hősökkel megnyerte a háborút, majd a híres magyar védőt horvát hőssé tették, más horvát hősökkel körülvéve.

Zrínyi kiemelkedő horvát nemesi családokból származik. Ő horvát báni tisztséget töltött be, a bánt a horvát parlament javaslatára a király nevezte ki. Így Zrínyi töltötte be az akkori Horvát, Dalmácia és Szlavónia Királyság legmagasabb állami feladatát, amely államszövetségben állt a Magyar Királysággal. Abban az államszövetségben Horvátország megőrizte állampolitikai egyediségét és külön királyság pozícióját. Zrínyi nemzetiségi identitása érthető. Ő horvát származású, horvátul beszél és ír, Horvátországban él, de politikai identitása szerint magyar. Zrínyivel a Zrínyi család felemelkedése politikai síkon kezdődik. A magyarokhoz fűződő családi kapcsolatok azzal kezdődtek, hogy leányaikat neves Magyar családokból származó fiatal férfiakkal házassították. Erre azért volt szükség, ha meg akarta erősíteni a családi pozíciót. Az az oka, hogy a házasságok szövetséget kötöttek az udvarral és a helyi nemességgel. Így birtokot bővítettek és megerősítették a család politikai hatalmát. A Zrinski családot és az akkori nemesség többi tagját összefüggésben kell szemlélni. Zrínyi család gondoskodtak vagyonukról, hírnevükről, hatalmukról és a család felemelkedéséről is.

Így rendkívül alkalmazkodóképesek voltak. Az oszmánok közös ellenségük is volt, így a magyarok és a horvátok együttműködése szükséges volt mindkét nép fennmaradására, de Európa is, amelyet Zrínyi és mások közvetve védelmeztek. A magyar közvélemény egészen kizárólag a magáénak tekinti Sziget hőseit, figyelmen kívül hagyva, hogy Zrínyiek és lovagjainak többsége Horvátországot tekintette hazájának.²¹⁹

Zrínyi IV. Miklós nyelvi identitása nem feltétlenül horvát. Nem pontosan megállapítható, hogy horvát vagy magyar nyelvi identitása van modern értelemben, mert az identitás ilyen formái csak a 19. században jelentek meg. 16. században Zrínyi közéleti tevékenységében többnyire a latin nyelvet használta, horvát nyelven is publikált és írt dokumentumokat. Zrínyi valamennyire tudott magyarul és németül. Ennek ellenére különféle tisztségeket töltött be, és egy többnyelvű állami egységben (Habsburg Monarchia) élt, ahol kívánatos volt németül és magyarul tanulni, ha előre akart lépni a hatalmi struktúrákban. A Zrínyiek későbbi generációi jobban képzettek voltak, így a családtagok több nyelvet beszéltek.

²¹⁹ Varga, Sz, 2018, 83

8. Bibliographia

Szakirodalom

1. Bajza, József (1937) *A szigetvári hős a horvát népepikában*. Irodalomtörténeti Közlemények 47, Budapest, 10–21, 131-141
2. Banašević, Nikola (1935) *Ciklus Marka Kraljevića i odjeci francusko-talijanske viteške književnosti.*, Skopje.
3. Banov-Depope, Estela (2003) *Povijesna tipologija zapisa hrvatskih usmenih tradicija*. U Živko Bjelanović i Šime Pilić (ur.), *Zbornik Ivana Mimice: u povodu 70. rođendana*, 23
4. Banov-Depope, Estela (2018) *Naracija o junaštvu kao dio kolektivnog pamćenja: Nikola Zrinski u usmenim i pučkim povijesnim pjesmama.*, Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu, 111-133
5. Bartolić, Zvonimir (1978) *Za vuglom provincija: Studije, rasprave, eseji, kritike, feljtoni, Glose.* „Zrinski“, Čakovec
6. Bartolić, Zvonimir (1982) *Hrvatski književni i neknjiževni tekstovi na tlu Međimurja do 1918*. Hrvatski dijalektološki zbornik, No. 6, 23-57
7. Bartolić, Zvonimir (2002) Čakovečka knjižnica Nikole Zrinskog: u prigodi 340. obljetnice nastanka Zriniane, *Podravina : časopis za multidisciplinarna istraživanja*, Vol. 1 No. 1
8. Bošković-Stulli, Maja (2004) *Bugarštice*. *Narodna umjetnost*, 41-42, 9–51.
9. Božić, Franjo (1981) *Hrvatske popijevke iz Međimurja*. „Zrinski“, Čakovec
10. Bratulić, Josip - Lončarević Vladimir - Petrač Božidar (2016) *Nikola Šubić Zrinski u hrvatskom stihu*, Čakovec
11. Bratulić, Josip (2016) *Sigetska epopeja u hrvatskoj književnosti*. U Josip Bratulić, Vladimir Lončarević, Božidar Petrač (ur.), *Nikola Šubić Zrinski u hrvatskom stihu: [posvećeno 450. obljetnici Sigetske bitke i junačke pogibije Nikole Šubića Zrinskoga]*. Zagreb: Društvo hrvatskih književnika, I–XXV.
12. Črnko, Franjo (2016) *Nikola IV. Zrinski i obsada Sigeta (1566.)*. u: *Nikola Zrinski. Branitelj sigeta grada*, pretisak izdanja Antuna Šimčika iz 1931., Hrvatsko književno društvo Sv. Jeronima, Zagreb, 2016.

13. Črnko, Franjo (2016) *Nikola Zrinski: branitelj Sigeta grada; pretisak izdanja Antuna Šimčika iz 1931. Priredio i pogovor napisao Alojz Jembrih*. Hrvatsko književno društvo Sv. Jeronima, Zagreb
14. Čubelić, Tvrtko (1990) *Sustav, raspon i primjeri epske narodne pjesme*. U Tvrtko Čubelić, *Povijest i historija usmene narodne književnosti*, Zagreb, 125–205
15. Delić, Simona (1997) *Matičine zbirke ženskih pjesama: sto godina nakon edicije Hrvatske narodne pjesme (1896. – 1942.)*, Narodna umjetnost, 34 (2), 79–93
16. Dukić, Davor (2004b) *Usmene epske pjesme I*. Matica hrvatska, Zagreb
17. Fancev, Franjo (1936) *Tragovima hrvatske kajkavske poezije 16. vijeka. – Hrvatski đaci gradačkoga sveučilišta god. 1586. – 1829. – u ediciji: Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti za godinu 1934/35. Svezak 48. U Zagrebu*, 165. – 168.
18. Fodor Pál és Varga Szabolcs (2016) *Zrínyi Miklós és Szulejmán halála*. Történelmi Szemle 58, 181–201
19. Frndić, Nasko (1993) *Svjetovne pjesme u hrvatskokajkavskim prekomurskim pjesmaricama od 16. do 18. stoljeća*. Dani Hvarškoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu, 104 – 105
20. Galambos, Károly (2008) *Zrínyi-émlékalbum, 500 éve született a szigetvári hős*. Magyar Közlöny, Budapest
21. Grgec, Petar (1942) *Ciklus narodnih pjesama o hrvatskim banovima*. Hrvatsko kolo, XXIII, 257–274. Car Emin, V. (ur.) (1924). *Istarske narodne pjesme*. Opatija.
22. Hranjec, Stjepan (1991) *Zipka u horvatskom cvetnjaku, Narodna kultura Hrvata u Međimurju*. TIZ Zrinski, Čakovec
23. Jung, Károly (1987–1988) *Újonnan felfedezett horvát hősének Szigetvár elestéről*. Irodalomtörténeti Közlemények 91–92, 339–355
24. Jung, Károly (2004) *Zrínyi-hagyományok a Balkánon: Vázlatos alkalmi áttekintés*. in Jung Károly, *Elbeszélés és éneklés: Újabb magyar és egybevető magyar folklorisztikai tanulmányok*, Fórum., Újvidék, 179–192
25. Kačić Miošić, Andrija (1988) *Razgovor ugodni naroda slovinskoga*. Sveučilišna naklada Liber, Zagreb
26. Kalšan, Vladimir (1992) *Zrinski u Međimurju (1546 – 1691)*. TIZ Zrinski d.d., Čakovec
27. Kalšan, Vladimir (2014) *Muraköz történelemle*. Magánkiadás, Csáktornya

28. Kekez, Josip (1986) *Sigetska bitka u usmenoj književnosti i usmena književnost u sigetskoj epopeji od Karnarutića do Vitezovića*. Zadarska revija 35(2), 165(67)–181(83).
29. Kekez, Josip (1989) *Bugaršćice. Starinske hrvatske narodne pjesme*. Književni krug, Split
30. Kekez, Josip (1993) *Usmena i pisana starija kajkavska poezija u suodnosu*. Dani Hvarškoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu, 19/1, 37–42.
31. Klaić, Vjekoslav (1908) *Posljednji Zrinski i Frankopani*, Dionička tiskara, Zagreb
32. Lőkös, István (1997) *Zrínyi eposzának horvát epikai előzményei*. Csokonai Universitas Könyvtár, Debrecen, 171-188
33. Lőkös, István (2014) *Literatura kajkaviana, A kaj horvát irodalomtörténet magyar szemmel*. Kairosz Kiadó, Budapest, 20-55
34. Mijatović, Anđelko (1996) *Iz riznice hrvatske povijesti i kulture*. Školska knjiga, Zagreb
35. Mijatović, Anđelko (1987) *Obrana Sigeta. O 420. obljetnici (1566-1986)*. Zbornik Kačić, Split
36. Mijatović, Anđelko (2010) *Obrana Sigeta o 420. obljetnici (1566. – 1986.), U povodu 500. godišnjice rođenja zapovjednika Sigeta Nikole Zrinskog*, Školska knjiga, Zagreb
37. Mijatović Anđelko (1992) *Zrinsko-Frankopanska urota*, ALFA, Zagreb
38. Mirošević Franko - Šanjek Franjo - Mijatović Anđelko (1997) *Povijest za drugi razred gimnazije*. Školska knjiga, Zagreb
39. Mlač, Krešimir (1980) *Postanak i razvoj hrvatskog tradicionalnog a osobito epskog pjesništva*. Zbornik za narodni život i običaje 48, 351–413
40. Muzej Međimurja Čakovec (1995) *Povijesni odjel, Zrinski u Međimurju (1546 – 1691)*, Čakovec
41. Novak, Vilko (1973-1974): *Prekmurske rukopisne pesmarice*. Jezik in slovstvo, XIX. Ljubljana, br 6-7, str. 212. – 217
42. Palameta, Miroslav (2014) *Povijesni izvori za Pismu od bana Zrinovića i cara Sulimana Andrije Kačića Miošića*. Nova prisutnost Vol. 12, No. 2, 205–220.
43. Pavić, Armin. (1879) *Dvije stare hrvatske narodne pjesme* RAD JAZU 47: 93–128.
44. Pranjić, Ivan (2010) *Hrvatski kajkavski kolendar*. Matica hrvatska, Čakovec
45. Pranjić, Ivan (2016) *Sigetski boj u hrvatskoj epici*. Matica hrvatska, Čakovec
46. Prekmurska pjesmarica I (1977) U Olga Šojat (ur.), *Hrvatski kajkavski pisci I. Druga polovina 16. stoljeća*. PSHK 15/1. Zagreb: Matica hrvatska; Zora, 209–223.

47. Pšihistal, Ružica (2010) *Ban Zrinjanin i lijepa Turkinja u hrvatskim usmenim pjesmama: ljubavna priča sigetskoga junaka*. U Stjepan Blažetin (ur.), IX. međunarodni kroatistički znanstveni skup. Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj, Pečuh 163–188
48. Pšihistal, Ružica (2016) *Nikola Zrinski u pjesničkom pamćenju hrvatskoga puka* U Stjepan Blažetin (ur.), XIII. međunarodni kroatistički znanstveni skup. Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj, Pečuh 40-45
49. Szegedy Rezső (1915) *Zrínyi Miklós és a Szigeti veszedelem a horvát költészetben*. Irodalomtörténeti Közlemények 25: 291–299; 406–43
50. Bene, Sándor (2017) *Szulejmán halála a Zrínyi-eposzokban: Történeti poétikai megközelítés*. Irodalomtörténeti Közlemények 121, str. 746–779
51. Šarinić, Marko (2016) *450.obljetnica sigetske bitke*. Numizmatičke vijesti, vol. 58, no. 69
52. Šojat, Olga (1973) *Prekomurska pjesmarica I*. Forum XII., br. 7-8, Zagreb, 176. – 213.
53. Špoljar, Krsto (1977) *Hrvatski kajkavski pisci i druga polovina 16. stoljeća, Pet stoljeća hrvatske književnosti*. Matica hrvatska, Zora, Zagreb, 199-223
54. Šrepel, Milivoj (1902) *Sigetski junak u povijesti hrvatskoga pjesništva*. Tisak dioničke tiskare, Zagreb
55. Valentić Mirko i Čoralić Lovorka ur. (2005) *Knjiga 2: Povijest Hrvata: Od kraja 15. stoljeća do kraja Prvog svjetskog rata*. Školska knjiga, Zagreb
56. Varga, Szabolcs (2016) *Leónidasz a végvidéken: Zrínyi Miklós (1508–1566)*. Sziluetta Kronosz Magyar Történelmi Társulat, Pécs–Budapest
57. Varga, Szabolcs (2018) *Nikola Zrinski Sigetski – Nikola Šubić Zrinski, Revidiranje zajedničke hrvatsko-mađarske povijesti u 21. stoljeću*. Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti , Vol. 36 No, Pečuh, 81-92
58. Várkonyi, Ágnes R. (2012) *Očevi i sinovi. U: Susreti dviju kultura. Obitelj Zrinski u hrvatskoj i mađarskoj povijesti*. Izd. MH. Zagreb, 2012., str. 317-352.
59. Zágorec-Csuka, Judit (2009) *Tragom Zrinskih. „Zrinski” d. d. za grafičku i nakladničku djelatnost*, Čakovec, 67
60. Zvonar, Ivan (2017) *Povijesni zaokret u proučavanju starije kajkavske književnosti (S posebnim obzirom na znanstveni rad Alojza Jembriha – uz životnu mu 70-ljetnicu)*. Kaj: časopis za književnost, umjetnost i kulturu, Vol. 50 (239) No. 5-6 (348-349)

61. Whiting, Gene S. (2008) *Zrinski Međimurje i reformacija, Prilozi poznavanju povezanosti Zrinskih, Međimurja i reformacije u drugoj polovici 16. stoljeća.* Bogoslovni institut, Zagreb

INTERNET FORRÁSOK

1. <https://scindeks.ceon.rs/article.aspx?artid=0023-51641133161B> (15. travanj 2021.)
2. <https://www.matica.hr/hr/530/nikola-iv-subic-zrinski-27448/> (17. lipnja 2021.)
3. <http://www.tofugu.com/japan/u-boj-u-boj-japan> (18. lipnja 2021.)
4. <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=59771> (23. lipnja 2021.)
5. <https://www.matica.hr/hr/530/nikola-iv-subic-zrinski-27448/> (19. prosinac 2021.)

9. Sažetak

Na temelju proučavanih djela o sigetskoj bitci i postojeće literature hrvatskih i mađarskih istraživača o zadanoj tematici kao i analizi podataka provedeno je istraživanje o usmenim i pismenim pjesničkim tradicijama u pozadini sigetske bitke Nikole Zrinskog. U uvodnom dijelu rada najprije se objašnjavaju povijesne činjenice sigetske bitke, život Nikole Zrinskog i tijek usmenosti i pismenosti od 16. do 20. stoljeća. Zatim se ukratko prikazuje pregled radova o opsadi Sigeta i Nikoli Zrinskom kroz stoljeća. Također je bilo važno istaknuti pojam bugarštica kao usmene stare junačke pjesme s dugom poviješću. U središnjem dijelu ukratko se istražuje način na koji su mađarski istraživači gledali na opsadu Sigeta i junačku smrt Nikole Zrinskog. Veliki naglasak stavlja se na proučavanje i analizu forme kajkavske Prve Prekomurske pjesmarice koja je izazvala različita tumačenja kod Olge Šojat i Vilka Novaka, te ostalih istraživača. Nakon toga opširno je analizirana Pjesma o Sigetu iz Prve Prekomurske pjesmarice. Ukratko se govori i o djelu Nikole Zrinskog i hrvatske prerade Petra Zrinskog Adrijanskog mora sirena kako bi se prikazao način slavlja i tugovanja smrti njihovog pradjeda Nikole Zrinskog. Na kraju rada donosimo zaključak o opstanku povijesnog događaja i povijesnog junaka sačuvanog i usmeno prenošenog kroz stoljeća kako bi budući naraštaji njegovali priču u različitim usmenim i pismenim oblicima. Također zaključujemo kako je opsada Sigeta i junačka smrt Nikole Zrinskog ostavila duboki trag među mađarskim i hrvatskim istraživačima kao i povijesnom biću oba naroda. Na temelju svih podataka sve to ujedno dovodi i do zaključka o porijeklu i jezičnom identitetu Nikole Zrinskog.

Ključne riječi: opsada i bitka kod Sigeta, Nikola Zrinski, kajkavsko narječje, bugarštica, mađarski i hrvatski istraživači, *Prva Prekomurska pjesmarica*, *Pjesma o Sigetu*, jezični identitet Nikole Zrinskog

Kulcsszavak: Szigeti ostroma és veszedelem, Zrínyi Miklós, kajkaviai nyelvjárás, bugarštica, magyar és horvát kutatók, *I. Prekomurska énekeskönyv*, *Pjesma o Sigetu*, Zrínyi IV. Miklós nyelvi identitása

10. Summary

Based on the studied works on the Battle of Siget and the existing literature of Croatian and Hungarian researchers on the given topic as well as data analysis, a research on oral and written poetic traditions in the background of the Battle of Siget Nikola Zrinski has been made. The introductory part of the paper first explains the historical facts about the Battle of Siget, the life of Nikola Zrinski and the course of oral and written literature from the 16th to the 20th century. This then follows an overview of the works on the siege of Siget and Nikola Zrinski through the centuries is briefly presented. It was also important to highlight the term *bugarštica* as oral old heroic song with a long history. The central part briefly explores the way Hungarian researchers viewed the siege of Siget and the heroic death of Nikola Zrinski. Great emphasis is placed on the study and analysis of the form of the Kajkavian *Prva Prekomurska pjesmarica* (songbook), which provoked different interpretations by Olga Šojat and Vilko Novak, and other researchers. After that, the *Pjesma o Sigetu* poem from the *Prva Prekomurska pjesmarica* (songbook) was analyzed in details. The work of a poet Nikola Zrinski and the Croatian adaptation of Petar Zrinski's *Adrianskoga mora sirena* is also briefly discussed in order to show the way of celebrating and mourning the death of their great-grandfather Nikola Zrinski. At the end of the thesis, we draw a conclusion about the survival of a historical event and a historical hero preserved and orally transmitted through the centuries, so that future generations would nurture the story in various oral and written forms. We also conclude that the siege of Siget and the heroic death of Nikola Zrinski left a deep mark among Hungarian and Croatian researchers as well as the historical being of both nations. Based on all the data, all this also leads to a conclusion about the origin and linguistic identity of Nikola Zrinski.

Ključne riječi: siege and battle of Siget, Nikola Zrinski, Kajkavian dialect, *bugarštica*, Hungarian and Croatian researchers, *Prva Prekomurska pjesmarica*, *Pjesma o Sigetu*, linguistic identity of Nikola Zrinski